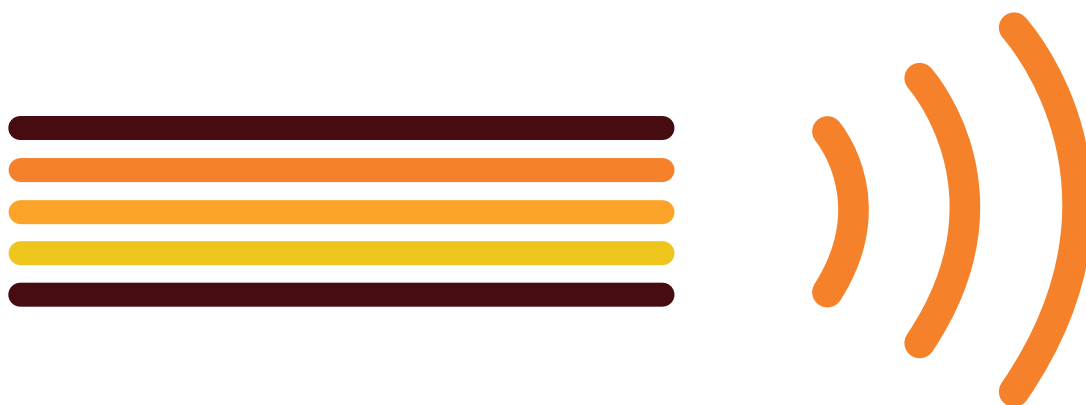

Jesús Gascón
gascon@ub.edu
Universitat de Barcelona

HISTÒRIA DEL DOCUMENT, L'EDICIÓ I LES ARTS GRÀFIQUES I DEL LLIBRE A CATALUNYA (2012-2013)

HISTORIA DEL DOCUMENTO, LA EDICIÓN Y LAS ARTES GRÁFICAS Y DEL LIBRO EN CATALUÑA (2012-2013)

THE HISTORY OF THE DOCUMENT, PUBLISHING, GRAPHIC ARTS AND THE BOOK: STUDIES AND RESEARCH IN CATALONIA (2012-2013)

Pròximament s'inclourà en fitxer annex la bibliografia comentada dels articles de revistes i altres parts components que per raons d'espai no han cabut en aquest article.

RESUM | RESUMEN | ABSTRACT

Es descriuen les publicacions més destacades; l'estat de la docència i els grups de recerca; els congressos, seminaris i reunions científiques, i els cursos i les exposicions relacionades amb la història dels documents, de l'edició, de la impremta i les arts gràfiques i del llibre a Catalunya en els darrers dos anys: 2012 i 2013. Es conclou en els annexos amb una bibliografia de les obres, la relació de les exposicions i de la informació de les assignatures impartides en centres d'ensenyament superior que existeixen a Catalunya.

Se describen las publicaciones más destacadas, el estado de la docencia y los grupos de investigación, los congresos, seminarios y reuniones científicas, cursos y exposiciones relacionadas con la historia de los documentos, la edición, la imprenta y las artes gráficas y del libro en Cataluña en los últimos dos años: 2012 y 2013. Se concluye en los anexos con una bibliografía de las obras, la relación de las exposiciones y de la información de las asignaturas impartidas en centros de enseñanza superior que existen en Cataluña.

This article reviews the most important publications in this field in the last two years. It also examines related activities in teaching and research and in the work presented in congresses, seminars, roundtables, courses and exhibitions. Finally, a series of appendices list relevant publications and exhibitions, as well as information on the subjects in this field that are taught at a university level.

PARAULES CLAU:

Història del llibre, Història de l'edició, Història de la impremta, Arts gràfiques

PALABRAS CLAVE:

Historia del libro, Historia de la edición, Historia de la imprenta, Artes gráficas

KEYWORDS:

History of printing, Book history, Graphic arts history

REBUT

01/09/2014

ACCEPTAT

03/11/2014

1 PRESENTACIÓ

Com en els biennis anteriors, la interdisciplinarietat dels continguts tractats —història dels documents, de la seva producció, suports i publicació— fa que hi hagi una gran dispersió en la filiació d'autors i de grups de recerca, que tracten aquests assumptes des de camps diversos: la historiografia, l'art, l'arqueologia, la documentació, el disseny gràfic, etc. Es pot dir que, en aquest sentit, hi ha continuïtat amb les línies i els projectes anteriors, i que les noves propostes hi estan relacionades.

2 PUBLICACIONS

2.1 Informes i estudis

A continuació es ressenyen obres publicades a Catalunya o publicades fora, sempre que la temàtica faci referència a la història de documents o fons patrimonials catalans, o quan l'autor sigui català o vinculat laboralment a una institució catalana. Els articles i les parts de monografies es donen només en la versió ampliada.

Entre les publicacions electròniques generals per difondre el patrimoni, es troba el blog de la Biblioteca de Catalunya (Biblioteca de Catalunya, 2012), començat el gener de 2012 i amb nombroses entrades referides a documents antics i patrimonials del fons. El Grup de Recerca en Estudis Culturals de la Universitat de Girona ha encetat una nova revista: *Estudis de cultura escrita i visual*, de periodicitat anual. Entre els continguts previstos en la publicació n'hi ha d'història de la lectoescriptura, del llibre i els documents escrits i visuals. En el primer número publicat —es tracta de números monogràfics—, dedicat a l'amor en l'edat mitjana, els articles són estudis literaris o iconogràfics del contingut, més que no pas del document en si.

2.1 La història del document

Entre les obres generals, cal remarcar la traducció de la segona part de *A social history of knowledge*, de Peter Burke, amb el subtítol *De la Enciclopedia a la Wikipedia* (2012a). L'edició original en anglès és del mateix 2012. Arran d'aquesta publicació, l'editor espanyol, Paidós, ha reimprès la traducció de la primera part, *De Gutenberg a Diderot*, exhaurida feia temps (2012b). Burke hi fa un innovador enfocament sociocultural de la història de la

comunicació, la difusió de la informació i l'organització del coneixement, des de la invenció de la impremta a l'actualitat. Principalment, parla del coneixement acadèmic a Occident, tot i que fa nombroses referències a Orient, especialment a la Xina i al Japó. Així, no només parla del producte, sinó de les persones i institucions que el generen —intel·lectuals, acadèmies, universitats, administració pública, etc.— o que el difonen: biblioteques, enciclopèdies, classificacions, museus, serveis d'informació geogràfica i financera, etc. Relaciona la informació i el coneixement amb factors condicionants, com ara la geografia, la política o l'economia, i destaca com algunes ciutats, estats o institucions han influït més o menys en la recollida, l'organització i la difusió (o en l'eliminació) de dades i informació. En la segona part, que pren com a punt de partida la publicació de l'*Encyclopédie*, es parla de la recollida, l'anàlisi, la difusió i l'ús de la informació i del coneixement, però també de la pèrdua progressiva, en part per l'excés d'informació.

2.2 Producció de documents manuscrits

S'han publicat dues obres generals sobre la història de l'escriptura, reedicions d'obres ja conegudes: les de Calvet (publicada en francès el 1996 i traduïda el 2001) i de G. Jean (en francès el 1987 i traduïda el 1989), de caire més divulgatiu i gràfic. També es reedita l'obra de Cardona (publicada el 1994, i en italià el 1981), que tracta el fet de l'escriptura des d'un punt de vista cognoscitiu, social, màgic i sagrat, i se'n compara l'ús i la consideració en temps i cultures diversos.

Seguint l'ordre cronològic del contingut tractat, altres obres tracten llengües i escriptures antigues. La primera edició facsímil publicada del *Papir eròtic de Torí (Papir eròtico-satírico)*, 2013) inclou estudis erudits sobre l'obra i els escribes egipcis, aquest també d'Escolano. Sobre inscripcions epigràfiques, els articles publicats als números anuals de *Sylloge epigraphica Barcinonensis*, la revista de la Universitat de Barcelona especialitzada en la matèria, tracten d'inscripcions procedents de tot el món antic, principalment ibèriques i llatines. La tesi de González Germain (publicada el 2012) és el primer estudi sistemàtic de les inscripcions falsificades en territoris ibèrics, en realitat inexistents com a document epigràfic, però transmeses en llibres com a còpies i transcripcions d'autèntiques inscripcions llatines antigues, entre mitjan segle XV i 1603.

Quant a la producció manuscrita medieval, cal recordar la mort, el dia de Nadal de 2012, d'un dels més reconeguts estudiosos del camp: Manuel Mundó i Marcet (també conegut com a *Anscari Maria Mundó*), amb una llarga trajectòria en estudis de paleografia i codicologia.

S'ha publicat el volum d'actes del congrés Jornades Internacionals sobre Història del Llibre i de la Lectura, que va tenir lloc el 2010 i ja s'ha comentat en l'article d'aquesta publicació corresponent al bienni 2010-2011. Tot i que se centra més en els aspectes de circulació, distribució i censura, en tracta alguns de referits al procés d'escriptura i de producció del manuscrit.¹

Sobre els primers segles de l'alta edat mitjana, poden ressenyar-se les actes d'aquest congrés que va tenir lloc a la UAB el 2010 (Alturo et al., 2012a), ja ressenyat en l'anuari anterior,² amb un contingut que abasta des de les primeres mostres d'escriptura al segle VII (Velázquez, etc.) a l'ús tardà en documents dels segles XI i XII (Castro, Santos) i els estudis paleogràfics començats en el XVIII (Torras). Ainoa Castro hi contribueix amb un treball sobre l'escriptura visigòtica a Galícia, tema de la seva tesi doctoral (Castro, 2012). Els dos estudis analitzen les diferències gràfiques de les variants regionals de l'escriptura visigòtica, i, a partir dels documents produïts a Galícia (concretament a la diòcesi de Lugo), n'identifica característiques suficients per establir una variant independent de l'escriptura asturleonesa, on habitualment s'han encabint els manuscrits gallecs.

Diversos treballs estudien algun còdex o document manuscrit, normalment combinant els punts de vista codicològic, lingüístic i històric (no se citen els abundants estudis purament literaris o lingüístics). Entre els documents jurídics, hi ha l'assaig de Joan Anton Rabella que acompanya l'edició facsímil dels *Greuges de Guitard Isarn* (Greuges, 2013), el text complet en català més antic conegut (ca. 1085). Un estudi extens (Planas, 2013) acompanya l'edició facsímil del manuscrit il·lustrat del segle XI (a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, ms. 44) del *Liber astrologicus* de Sant Isidor de Sevilla.

1. Gascón, Jesús. «Història del llibre, les biblioteques i la lectura (2010-2011)». *Anuari de l'Observatori de Biblioteques, Llibres i Lectura*. 2010-2011. 4.1, Congressos, seminaris i reunions científiques, p. 33.

2. Gascón, Jesús. *Op. cit.*, p. 33.

Entrant ja en els segles XIII-XV, cal citar el repertori de manuscrits *BITECA* de Beltran, Avenosa i Soriano, primera part publicada del projecte de *Bibliografia de textos antics catalans, valencians i balears*, que recull les referències de manuscrits i edicions impreses en llengua catalana fins a 1516, conservades en biblioteques i arxius del País Valencià, amb descripcions detallades i nombrosos índexs. En una línia similar, s'ha publicat en un volum únic l'exhaustiu recull de manuscrits d'obres d'Eiximenis (Puig i Oliver et al., 2012) que reuneix, amb algunes correccions i millores, les referències publicades abans a *Arxiu de textos catalans antics*, ja comentades en l'anuari anterior.³

També trobem estudis particulars d'alguns manuscrits importants per la quantitat i la qualitat formal de textos i il·luminacions. El volum d'estudis que va acompanyar l'edició facsímil en tres volums de la *Bíblia de Sant Lluís* de la Catedral de Toledo (Bíblia, 2013) recull onze contribucions al voltant d'aquesta Bíblia moralitzada copiada a París cap al 1230: és la traducció al francès del volum publicat el 2004 en castellà. Una altra Bíblia, avui conservada a Girona (Arxiu Diocesà ms. D-196, coneguda com a *Bíblia de Girona* o *Bíblia de Carles V*), copiada el 1285-1300 a Bolonya, és objecte del treball de Hoffmann, centrat en la il·luminació i la iconografia del còdex. També important per les il·lustracions (noranta miniatures), l'*Apocalipsis de París* (ms. francès 403 de la BNF) es va copiar a Salisbury cap a 1250-1255: Ruiz García l'estudia com a complement de l'edició facsímil del còdex.

Busqueta analitza el document que dona origen a la Diputació del General, l'acta de les Corts de Cervera de 1358-1359, en el volum que acompanya l'edició facsímil del pergami. Per la seva banda, Halperin dedica una monografia a un altre còdex barceloní del segle XIV: el *Mahzor* de la Biblioteca Nacional d'Israel (ms. Hebrew 8° 6527), caracteritzat per l'abundant il·lustració microgràfica.

Els manuscrits del segle XV motiven altres treballs. El volum d'estudis que acompanya l'edició facsímil del *Breviari d'Isabel la Catòlica* inclou treballs de McKendrick, Ruiz García i Morgan sobre aquest breviari flamenc per a ús

3. *Idem*, p. 21.

laic del final del segle (*Breviario*, 2012). Italià, de cap al 1440, és el còdex *Tractatus de herbis* (Touwaide, 2013), herbari il·lustrat que s'estudia des de diferents punts de vista com a complement a l'edició facsimil del manuscrit.

Dues tesis doctorals tracten fons documentals grans. La de Cantarell descriu els del poble de Cubells: en la tercera part, detalla l'organització de les institucions productores —el municipi, l'escrivania i els senyors— i la producció dels documents. La de Ponce descriu els documents del monestir madrileny de Santo Domingo el Real, des de la fundació per Pere I de Castella fins al segle XVI.

Sobre els manuscrits d'època moderna, Lloret (2012) fa un estudi codicològic del manuscrit 2985 de la Biblioteca Nacional de España, el més complet dels que contenen les poesies d'Ausiàs Marc, atribuït a Lluís Pedrol, de 1542-1543. En la seva tesi Alberú estudia dos còdexs manuscrits escrits pels espanyols al Nou Món, *Relación de Michoacán* (1541) i del *Códice florentino* (1579); l'anàlisi codicològica relaciona els llibres medievals europeus, sobretot en l'ús i les característiques de les il·lustracions, en la tradició librària franciscana.

Les primeres expedicions a Amèrica i els viatges d'europeus anteriors són la temàtica del catàleg raonat de l'exposició organitzada per l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Arxiu, 2013), centrada en documents cartogràfics i les capitulacions de Colom. Moleiro va publicar una edició facsimil de l'*Atlas de Fernão Vaz Dourado* (el de 1571, a la Torre do Tombo de Lisboa), a què acompanya un volum amb estudis entre els quals la descripció del manuscrit i els seus aspectes artístics i iconogràfics, per Lacerda, Melo, Curvelo i altres autors (*Atlas...*, 2012).

2.3 Impremta i edició

Cal citar la publicació d'un recurs digital important, *BILICAME (Corpus bibliogràfic...*, 2013), lloc web que vol recollir les edicions impreses d'obres d'autors que van escriure en català durant l'edat mitjana, i formar-ne un corpus digital exhaustiu. En la primera fase, s'han inclòs els títols dels autors valencians més rellevants, i se n'ha recollit tot el material bibliogràfic pertinent, tant edicions i traduccions de les obres com estudis, des dels primers temps de la impremta a l'actualitat i en format electrònic. Els impulsors principals del projecte, Alemany, Martín

i Cantavella, de la Universitat d'Alacant, van dedicar un article a descriure el projecte i la base de dades.

Tot i que per origen, temàtica i responsables no correspondria ressenyar-lo en aquest treball, val la pena citar, per la significació i grans possibilitats, *Tipobibliografia valenciana siglos XV y XVI*, una base de dades que vol recollir la tipobibliografia valenciana dels segles XV i XVI —a la tardor de 2014, té registres de nou-centes publicacions (Canet, 2012). Cada registre inclou la citació detallada de l'edició, les localitzacions i referències en repertoris, i en molts casos incorpora un enllaç amb descripcions més detallades, reproduccions de portades, gravats, caplletres i elements ornamentals, i exemples de les diferents pòlisses tipogràfiques emprades.

Un recull d'estudis de diferents moments de la impremta hispànica constitueix el volum d'homenatge a l'investigador de l'edició i la impremta dels segles XV-XVIII Jaime Moll. Hi ha treballs que abasten des de l'etapa incunable (el de Fernández Valladares) al segle XX. En un dels articles, J. L. Canet explica el projecte, realització i problemes trobats en la citada *Tipobibliografia valenciana*.

L'estudi de Rangel sobre Gutenberg es comenta a l'apartat 2.4, de tipografia i arts gràfiques. En el volum *Concòrdia i patrimoni* (Carmona, 2012), publicat arran dels cinc-cents anys de la publicació de la primera farmacopea catalana impresa —la *Concordie apothecariorum Barchinonis* (Barcelona: Carles Amorós, 1511)—, un dels capítols se centra en aquesta edició i en altres farmacopees publicades a la ciutat. En un altre, Carmona parla d'una farmacopea florentina de 1498. Finalment, P. Mateo i E. Marín tracten la publicitat i l'embalatge dels productes farmacèutics als segles XIX i XX, i mostren l'evolució de les arts i el disseny gràfics mitjançant cartells, anuncis, capsos i pots.

Una monografia de Rosa Gregori (de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, basada en la seva tesi doctoral) treu a la llum la figura de Jerònima Galès, vídua de l'impressor valencià Joan Mei (m. 1555) i encarregada de la gestió de la impremta fins a 1559 i entre 1581 i 1587, novament vídua, ara de l'impressor Pedro de Huete. Des de 1556 té una notable tasca com a editora (uns tres-cents títols de llibres, plec solts i estampes) i impressora («estampadora») —no només era propietària de la impremta, sinó que intervenia en el treball de composició i en el

taller. L'estudi presenta una visió completa i rigorosa del paper de les dones en la indústria del llibre i de la trajectòria de la vídua com a empresària independent i propietària d'una de les impremtes més importants de la València del moment.

Els anomenats *impresos menors* (o de fil i canya, plecs solts, etc.) són objecte de la introducció general que fa Josep Ache a *Carregat de romanços!*, llibret publicat arran d'una exposició a la Fundació Bosch i Cardellach de Sabadell, amb part del fons llegat per Pau Vila, folklorista i col·leccionista d'aquests impresos. Un volum recull estudis que abasten un període ampli de l'edat moderna: *La memoria escrita de los dominicos* (Alabrús, 2012) està dedicat a les obres escrites en el si o relacionades amb l'orde de Predicadors, en la Corona d'Aragó entre els segles XVI i XVIII. Són les actes del Seminario-Coloquio *La construcción de la tradición catalana y los dominicos de la Corona de Aragón* (Universitat Abat Oliba, Barcelona, 30 de setembre de 2011), on s'apleguen set treballs. Interessa el de Carlos Blanco sobre la projecció editorial dels dominics a Catalunya, on argumenta l'existència d'un projecte editorial destinat a enfortir-hi la religiositat popular, que destaca l'èxit de les diverses edicions de les obres de Luis de Granada. Els altres estudien la relació intel·lectual entre dominics i jesuïtes (García Hernando) reflectida en les publicacions dels dos ordes, i obres i autors en particular —Joan Tomàs de Rocabertí, Hipòlita de Jesús, Jacinto Segura o Bartolomé de las Casas.

Mérida (2013) estudia com es van transmetre i difondre els llibres de cavalleries en els regnes hispànics entre els segles XIII i XVI. S'hi tracta l'estudi d'aquests llibres com a lectura «habitual» en la cort dels Reis Catòlics i l'impacte de la impremta en la seva difusió; dedica un capítol a la descripció de dos exemplars de l'edició de Valladolid (Diego de Gumiel, 1511) de la traducció castellana anònima del *Tirant lo Blanc* i en compara les variants amb d'altres. En el capítol dedicat a l'expansió dels llibres a Amèrica tracta en part de la impremta dels Cromberger com a grans productors d'aquestes obres per al mercat americà, on ells mateixos disposaven de xarxes de distribució.

Encara que són més interessants per a la història de la llibreria i el comerç, *Prestatges de paper* estudia diferents catàlegs de llibreters i impressors europeus d'entre 1656 i 1864; entre els catàlegs d'impressors es troben els dels

germans Deville (de Lió, de 1733 i 1735), els germans de Tournes (de Ginebra, de 1733 i 1763) i Remondini (de Bassano, de 1766 i 1800).

Ja en el segle XIX, un recull de diversos autors (Gutiérrez Sebastián et al., 2012) tracta una de les millors col·leccions editorials del final de segle: la *Biblioteca Arte y letras*, publicada per Daniel Cortezo a Barcelona. Borja Rodríguez repassa detalladament la història, les característiques generals i la recepció de la col·lecció. La major part dels treballs estudien l'aspecte gràfic o la il·lustració d'algun dels volums o autors de la col·lecció, entre els quals A. Mestres, A. de Riquer, J. L. Pellicer, J. Llimona i M. Obiols. Una altra obra monumental, el *Diccionario enciclopédico hispano-americano*, publicat per Montaner y Simón de 1887 a 1910 en vint-i-vuit volums, és objecte de la tesi doctoral de Pardo Herrera. L'estudi se centra en el lèxic científicotècnic, però ens interessa remarcar-ne els capítols on s'exposa el projecte de l'editorial, la concepció de l'obra i la mateixa història de l'edició i la descripció de les característiques (com ara l'ús innovador d'il·lustracions en color).

La resta de treballs són sobre empreses, editors o publicacions concrets. Balcells dedica una monografia a Jaume Massó i Torrents (1863-1943), fundador i editor de la revista *L'avenç*, un dels vehicles fonamentals del modernisme cultural, i fundador de la Tipografia de L'avenç, que esdevingué una de les grans editorials catalanes, tant per donar veu a nous autors com per recuperar-ne de clàssics i traduir grans autors forans que van influir fortament en la vida cultural local.

Un important buit és cobert per la monografia col·lectiva *Editorial Gustavo Gili: una historia, 1902-2012*, que vol fer una panoràmica històrica de l'empresa, però no amb un discurs diacrònic, sinó a partir de contribucions diverses que en tracten aspectes destacats. Philippe Castellano explica la història des de la fundació per Gustau Gili Roig i la trajectòria fins a la seva mort el 1945, quan ja ha marcat les directrius bàsiques de l'editorial. Es comenten alguns projectes editorials que van marcar fites en l'editorial, com ara el *Diccionario ideológico* de Julio Casares (Castellano) o la *Historia de la literatura española* d'Ángel Valbuena Prat (González). Altres articles remarquen la importància de les publicacions d'arquitectura (Avellaneda), de disseny (Calvera) i de fotografia (Naranjo), agrupades sovint en col·leccions

(Lahuerta) de prestigi internacional i fonamentals per a la formació dels professionals a Espanya durant l'últim terç del segle passat. Així mateix, ressalten també la qualitat gràfica i tipogràfica del disseny editorial (Giralt-Miracle) i la contribució en l'edició de llibres d'artista (Rafart). El volum es completa amb estudis de l'expansió de l'editorial a Amèrica (Fernández), l'edició en anglès (Güell) i les últimes línies editorials (Muro), a més d'un treball sobre l'edifici de la seu a Barcelona, fita de l'arquitectura moderna de la postguerra, projectat per Joaquim Gili (Solà-Morales).

De Barcelona, trobem estudis sobre diferents editors. La figura de Josep M. de Casacuberta, fundador d'Editorial Barcino el 1924, centra una breu publicació de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) (*Josep M. de Casacuberta i Roger*, 2012), on s'exposa la relació d'aquest editor amb l'IEC i la tasca com a editor i erudit. Un dels grans editors catalans de tots els temps, Josep Janés, és el centre d'una monografia que marca una fita en el coneixement del personatge (Mengual, 2013). Obra de Josep Mengual, publicada en el centenari del biografat, dona una completa visió, amb gran quantitat de dades, del poeta i editor, que comença a publicar una revista amb disset anys i crea l'editorial Rosa dels Vents, als vint-i-un, el 1934. Janés excel·lirà en la qualitat, tant en la tria d'autors (joves autors catalans i autors estrangers ja consagrats, com ara Hemingway, Woolf o Marai), disseny editorial i de col·leccions com en l'elegància del resultat final, sempre a preus assequibles per permetre la difusió àmplia dels continguts. En la postguerra, ja com a Janés Editores, publicarà en castellà (també en català a partir de 1947) traduccions que es van convertir en una finestra oberta a l'exterior per als lectors i autors espanyols. Mort en accident als quaranta-cinc anys, amb mil sis-cents títols publicats en cinquanta col·leccions de dotze segells editorials, l'editorial ven el fons a Germán Plaza, que crea Plaza & Janés. Els contextos culturals i polítics que emmarquen les activitats de Janés fan del llibre una panoràmica interessant de la cultura i l'edició catalana dels anys 1930, 1940 i 1950.

És oportú citar aquí el blog del mateix Josep Mengual (Mengual, 2012), dedicat a la història de l'edició i del llibre del segle XX: *Negritasycursivas*. Amb una periodicitat més o menys setmanal, publica entrades àmplies i detallades sobre editors, col·leccions, personatges o fets relacionats amb el llibre, majoritàriament a Catalunya

i a la resta d'Espanya. Sempre inclouen bibliografia i enllaços, com també il·lustracions.

Entre els treballs dedicats a editors de la postguerra, hi ha la monografia de Llanas (2013) sobre la relació de Gaziel amb Josep M. Cruzet, editor i fundador d'Editorial Selecta, estudiada a partir de l'epistolari que van mantenir de 1951 a 1964 on, a banda de referències a l'edició d'obres pròpies, Gaziel comenta aspectes generals sobre el món editorial, els problemes amb la censura i similars. Un treball tracta la faceta d'editor de Joan Sales (1912-1983), reconegut novel·lista. Marta Pasqual (2012) presenta una monografia global, a partir de la tesi doctoral d'un any abans, sobre l'activitat de Sales. L'escriptor va començar a editar a l'exili de Mèxic la revista *Quaderns de l'exili* i algunes obres d'autors catalans, com ara Verdaguier, Llorente o Màrius Torres. De nou a Barcelona, el 1955 es posarà al davant del Club dels Novel·listes, col·lecció de narrativa contemporània de l'editorial Aymà, i el 1959 de Club Editor. Hi va destacar en la selecció d'autors, tant en català (Llorenç Villalonga i Mercè Rodoreda) com traduïts: Lampedusa (Kazantzakis o Salinger). Va ser un editor rigorós, de vegades molt intervencionista en l'aspecte lingüístic i estilístic.

Un altre autor editor va ser Ignasi Agustí (1913-1974). Sergi Doria en dibuixa la trajectòria literària i personal, de la qual interessen en aquest treball la tasca, d'una banda, en la revista *Destino* des de 1937, quan es funda, i, de l'altra, en l'editorial homònima, fins que a mitjan anys 1950, va començar una lluita de poder entre Agustí i Josep Vergés, que s'hi va imposar. El 1956, Agustí deixa *Destino* i passa com a editor a Argos, on iniciarà algunes col·leccions però on no estarà gaire temps.

Els anys 1970 són motiu d'atenció de diversos treballs. David Escobar (Universitat Michel de Montaigne, Bordeus) publica una versió de la seva tesi sobre la influent col·lecció editorial *Espejo de España*, publicada per Planeta entre 1973 i 1995, tot i que l'estudi acaba el 1978, i se centra en el període de la transició, especialment interessant per la seva significació política. El treball detalla la trajectòria de qui en serà el director i creador, Rafael Borràs Betriu, que hi publicarà cent setanta-vuit títols. La selecció de fets i personatges de la història recent i la complexitat del moment històric, però sobretot el rigor (la tria d'autors era un dels encerts de la col·lecció) i la varietat de punts de vista presents, van fer que tingués un

èxit immediat, ja que cobria un buit pel que fa a l'assaig polític i a l'anàlisi de la història més recent.

Una altra monografia, de Llanas i Chumillas, estudia Edicions de La Magrana durant els primers vint-i-cinc anys, des de la fundació el 1976, en plena transició, fins a 2000, quan RBA se'n converteix en l'accionista majoritari. Els autors analitzen la història, les tres línies bàsiques de l'empresa —la narrativa per a adults, la infantil i juvenil (amb la col·lecció «L'esparver») i el llibre instrumental (cuina, guies de conversa, etc.)—, la figura de l'editor Carles-Jordi Guardiola, les col·leccions, les traduccions i els autors que hi van començar o hi van consolidar la carrera (Jesús Moncada, Maria Barbal, Isabel-Clara Simó, etc.).

Es reediten algunes memòries d'editors, on responsables d'importants editorials catalanes rememoren la seva trajectòria, en general amb un estil amè i atractiu i que resulten fonts necessàries (i necessàriament parcials) per reconstruir part de la història d'aquestes empreses. Així, trobem reeditades les de Jorge Herralde, d'Anagrama (publicada abans de 2006), o les d'Esther Tusquets (2012a; publicades el 2005), editora de Lumen traspasada el 2012, de qui també s'ha publicat una obra escrita amb el seu germà Òscar en què rememoren la seva vida familiar i les seves relacions, amb un punt de vista més personal (Tusquets; Tusquets, 2012a i 2012b).

Mario Muchnik publica a Barcelona (Planeta li va comprar l'editorial el 2008) un sisè volum de records, potser més personal i centrat en la seva trajectòria vital, abans i després de dedicar-se a publicar amb segells, com ara Muchnik Editores o El Aleph, que van ser dels més prestigiosos de l'edició espanyola, per la qualitat de les publicacions i l'excel·lent selecció d'autors. També es publica l'autobiografia de Juan Cruz, periodista d'*El País* i editor d'Alfaguara, «espècies en extinció», com diu el títol, davant l'edició digital; hi retrata personatges i autors amb els quals s'ha relacionat, com ara Alberti, Vargas Llosa, Semprún, Carlos Fuentes, etc., i hi recrea el panorama del sector editorial dels anys 1990.

Per acabar, cal citar *Sabadell, lletra impresa* (2012), catàleg de la Col·lecció Esteve Renom-Montserrat Llonch, col·lecció local que recull bona part de les edicions publicades en la ciutat des de mitjan segle XIX a 1975. El catàleg mostra la producció editorial, i la nota històrica

de Josep M. Benaül Berenguer que el precedeix narren una història de l'edició a Sabadell, i en cita editors i impressors, a més d'autors.

2.3.1 Premsa i publicacions periòdiques

Els estudis d'història editorial es completen amb els que tracten la premsa i les publicacions periòdiques. *Comunicatio* (2013) recull diverses contribucions sobre la història de la cultura escrita i, sobretot, dels mitjans de comunicació, amb una perspectiva interdisciplinària. A banda de contribucions sobre la comunicació escrita medieval, la valoració del valor comunicatiu de les obres d'art (Castiñeiras; en concret, de les grans portades esculpides romàniques) i de les referències i inventaris de llibres en documents medievals (Iglesias), Ettinghausen explora la història de les primeres publicacions impreses de notícies, les relacions de successos (des del segle XVI), i les primeres publicacions periòdiques, les gasetes, que apareixen al XVII. Per la seva banda, Figueres analitza les publicacions periòdiques i els mitjans de comunicació en català, que encara que amb precedents, es desenvolupen majoritàriament durant els segles XIX i XX. Guillaumet també dedica un article a les primeres publicacions periodístiques de l'Europa del segle XVII (avisos, relacions, gasetes, etc.) en el marc d'un recull sobre els orígens del periodisme al continent.

Premsa i societat (Capdevila, 2013) recull les actes de les Jornades d'Història de la Premsa de 2012, a Reus. S'hi troben estudis generals sobre les publicacions periòdiques espanyoles i europees del XVIII (Martínez Shaw i Navarro, respectivament), i es remarca el paper de difusors de noves idees, com també es fa en els estudis de la premsa liberal del XIX (Fàbregas); Tomàs parla de la premsa d'ideologia falangista publicada a Catalunya durant la guerra i la immediata postguerra. La resta de contribucions se centra en les publicacions de Reus: Navais fa una visió panoràmica de la premsa de la ciutat fins a 1939; Victòria Rodrigo tria el període 1813-1814, on es publiquen tres diaris a la ciutat, d'ideologies diferents; Ferran tracta les revistes satíriques entre 1868 i 1936, de contingut polític clarament definit, i Sunyer, les de l'època modernista, la majoria promogudes per Josep Aladern i el Grup Modernista.

De la revista *L'esquella de la torratxa*, tracta la monografia que, coordinada per Jaume Capdevila, recull diferents

punts de vista de la seva trajectòria i significació (Capdevila, 2013). En més de tres mil números va retratar la societat catalana i va acollir bona part dels dibuixants de premsa i dels periodistes i literats de cada moment, fet que permet resseguir-ne la història, especialment de la caricatura, que evoluciona des dels gravats detallats i realistes de la Restauració als ninots de traç sintètic dels anys 1920 i 1930. Se'n repassa la història (Capdevila), els editors i cap de redacció (Riera, Solà, Capdevila), els autors que hi van escriure (Rossich, Pinyol), els dibuixants (Farré, Barjau, Roig, Soldevilla, Cadena, Serra) i aspectes diversos, com ara la publicitat (Oliva i Oliva) i els números especials (McGlade).

Una altra revista catalana s'estudia en la tesi doctoral d'Arias Durá: *La hormiga de oro*. Catòlica i carlina, part d'un projecte que incloïa una editorial i una llibreria (encara oberta), es va publicar a Barcelona de 1888 a 1936 com a revista familiar, amb articles divulgatius de temàtiques diverses i col·laboracions literàries. Després de relatar-ne la trajectòria, i analitzar-ne l'estructura, l'equip de redacció i els col·laboradors, l'estudi se centra en la il·lustració a partir de l'arxiu fotogràfic conservat: se'n cataloguen els 7.337 originals fotogràfics, se n'analitzen les característiques formals i de contingut, es classifiquen per temàtica i s'ofereixen dades sobre els fotògrafs i els fets il·lustrats.

De caire ben diferent, *Mercurio: revista comercial ibero-americana* (Barcelona: J. Puigdollers Macià, 1901-1938) tenia com a objectiu fomentar i informar sobre les relacions econòmiques entre Espanya i Hispanoamèrica: la monografia de Dalla Corte (2013) n'explica detalladament la trajectòria i inclou un índex complet dels articles publicats.

El *Cu-cut!*, una de les grans capçaleres de la sàtira política, ocupa un volum que recull contribucions de diversos autors (Capdevila, 2012). Se n'estudien la breu història, de 1902 al tancament forçat el 1912, i la influència que va tenir (Capdevila, Vidal), els problemes amb la censura (Figueras, Solà) i l'estil periodístic i el context de la premsa satírica del tombant de segle (Guiral). Es fa incidència especial en els dibuixants i els elements gràfics (Mas, Roig, Pinyol, Cadena, Artigas) i en alguns personatges determinants, com ara Manuel Folch i Torres, el director (Folch i Camarasa) o Josep Baguñà, l'editor (Vidal). Arran d'aquesta monografia i del centenari del

tancament de la revista, Solà i Capdevila en publiquen un article de divulgació.

Rodríguez Moranta publica una monografia sobre una altra revista: *Renacimiento* (Madrid, 1907, amb només dos números), a partir de la tesi llegida a la Universitat de Barcelona. L'autora l'emmarca en el moviment modernista, ja en la transició envers el noucentisme, i amb una voluntat política regeneracionista. Hi revisa l'evolució de les relacions culturals entre centre i perifèria, ja que incorporava molts autors de fora de Madrid, i remarca el paper de la revista en el diàleg cultural entre Madrid, Catalunya i Hispanoamèrica.

Les actes de les Jornades sobre la *Revista de Catalunya* (2010, Barcelona) constitueixen un estudi complet sobre la revista, fundada el 1924. Les contribucions en tracten la història (Sobrequés) i el tractament de diferents temàtiques en la publicació: l'arqueologia (Rodà), la història (Matas), l'economia (Roca), l'art (Fontbona) o la crítica literària (Isarch), com també la vinculació amb alguns autors, com ara Rovira i Virgili (Ferré), Soldevila (Pujol) o Armand Obiols (Campillo). La majoria de contribucions se centren en les etapes de la revista anteriors a la Guerra Civil.

Civit redacta una tesi doctoral sobre la revista *Destino* entre 1966 i 1975, des de l'obertura proporcionada per la nova llei de premsa de Fraga Iribarne al final del franquisme, etapa de decadència de la revista. L'aparició d'altres mitjans més catalanistes i progressistes la van marginar com a referent a Catalunya i a la resta d'Espanya. L'autor se centra en el tractament de la política nacional, la religió, i la cultura, com ara la defensa del català.

2.3.2 Historieta i còmic. Cartografia

Entre els treballs sobre publicacions d'historieta i còmic (d'altres sobre aspectes concrets de la il·lustració es comenten a l'apartat 2.4.1, «Gravat, il·lustració i disseny gràfic»), cal citar una tesi doctoral (Gómez Salamanca) que planteja la semiòtica del gènere i, en concret, de la novel·la gràfica com a versió «seriosa». N'interessa la part dedicada a l'evolució dels formats i a la història de la indústria del còmic a Espanya, de 1864 a 2001 (p. 277-340), i a l'estructura del sector (p. 346-454), on explica les editorials i els col·leccions principals, i el funcionament del mercat.

La producció de mapes i documents cartogràfics es tracta a *El tresor cartogràfic de Catalunya* (2012), que presenta l'edició i el comentari de mapes de Catalunya impresos als segles XVII i XVIII. El llibre de Fournier-Antonini compara plànols i imatges dels segles XVI al XIX, de Barcelona, Marsella i Gènova, els grans ports europeus del moment. Innovador en tractar un període molt poc estudiat, un volum recull diferents treballs sobre la producció de mapes i la cartografia a Espanya entre 1931 i 1939 (Nadal; Urteaga, 2013). S'hi tracten serveis cartogràfics com el de l'Estat Major i l'Instituto Geográfico durant la Segona República, el del Cuartel General del Generalísimo o el de la Confederación Hidrogràfica del Ebro, així com la tasca dels cartògrafs militars durant la guerra, la dels cartògrafs exiliats o la dels cartògrafs italians, i alguns estudis sobre edicions particulars.

2.4 Tipografia i arts gràfiques

Aquesta secció comença amb tres obres breus sobre el llibre i el procés d'edició, adreçades a infants: el ja clàssic d'Alcorn i Murray, publicat el 1962 i editat ara en castellà i català, sobre el llibre, la indústria i els seus usos en general; un de Panadès dedicat al món de la impremta, d'excel·lent disseny gràfic, i el de Sans, que explica clarament el procés d'edició des de l'original de l'autor fins a l'arribada a mans del lector.

Diverses publicacions tracten específicament de la història de la tipografia, la impremta i el disseny gràfic. Una de les més destacables és la de Corbeto i Garone, sobre història de la tipografia. L'obra no es limita a explicar l'evolució de les lletres i els tipus, i els tipògrafs més rellevants fins a la tipografia digital, sinó que la relaciona amb la història social, cultural i econòmica, i fa de la tipografia una més de les manifestacions culturals d'una època. La història de la tipografia a Espanya (ja estudiada abans per Corbeto) s'integra en el discurs general de la tipografia europea, tret que no és habitual en publicacions majoritàriament escrites en altres països.

Una publicació tracta del primer monument de la impremta: la *Bíblia de 42 línies* (Magúncia: J. Gutenberg, P. Schöffer i Johann Fust, ca. 1452). La primera és una tesi doctoral presentada el 2011 (publicada el 2012) a la Facultat de Belles Arts de la UB per una doctoranda mexicana, M. Luz Rangel (2012). Analitza aquest llibre des d'un punt de vista tipogràfic i de disseny gràfic, i

estableix com es van arribar a determinar els elements necessaris per a la impressió i com es va passar de la cal·ligrafia del model manuscrit a la tridimensionalitat del tipus de plom i al diagrama de l'arquitectura de les pàgines. És el primer cas en què es pot parlar d'un «projecte de disseny», fruit de l'experiència de Gutenberg en orfebreria i de la intervenció de Schöffer, cal·lígraf que va crear la modulació tipogràfica en generar la pauta ortogonal de la gòtica textura manuscrita (triada justament per la seva ortogonalitat) que va permetre'n el pas al tipus.

El 1852 es va publicar el *Manual de la tipografia española* d'Antoni Serra i Oliveres, que ara es reimprimeix en una edició facsímil. És un manual tècnic per a impressors, on explica els detalls de l'ofici a partir de la seva experiència a Barcelona (a les impremtes de Verdaguer, Torner i Brusi), Buenos Aires i Valparaíso, on va editar alguns periòdics. Una interessant monografia traça la història de la Impremta Badia (2013), la més antiga en actiu de Barcelona, fundada per Francesc Badia el 1888, al carrer del Pintor Fortuny, 16, des de 1953. Se n'explica la trajectòria com a impressors i editors (sobretot els primers anys, amb obres de teatre populars i algunes col·leccions de literatura i pensament), obres i autors impresos, etc.

En arribar aquí, cal recordar la mort el 2012 de Josep Maria Pujol i Sanmartín, professor del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili (Tarragona), que havia dut a terme una important activitat al voltant de la tipografia dels segles XIX i XX. Com a homenatge, Campgràfic, editorial a què havia assessorat, reedita (Pujol, 2013) el seu assaig *Jan Tschichold y la tipografia moderna* (2002), publicat abans com a introducció a l'edició de l'obra de Tschichold *Die neue Typographie*, fita que marca els principis del disseny tipogràfic. Aquesta obra presenta detalladament la trajectòria del tipògraf alemany, i hi distingeix cinc etapes entre 1925 i 1970, que van marcar el futur de la tipografia. El volum inclou textos de Llopis, Arrausi, Corbeto i Calvera sobre Pujol, i un de Martínez de Sousa sobre ortotipografia, una altra de les especialitats de Pujol.

Es reedita en versió digital l'última obra del veterà tipògraf suís Adrian Frutiger, traducció de *Buch der Schriften* (2005). Frutiger explica diverses qüestions: els seus estudis; la relació entre arquitectura i cal·ligrafia i els vincles d'aquestes dues amb l'època; el tipus Univers, que ell

va dissenyar el 1957, i altres tipus i logotips contemporanis. En la segona part, mostra com desenvolupar el disseny d'una família de tipus a partir d'estructures i proporcions bàsiques.

2.4.1 Gravat, il·lustració i disseny gràfic. Suports audiovisuals. Enquadernació

Alcoberro dedica una monografia als gravats que documenten els setges de Barcelona de 1697 i 1714 i el període bèl·lic intermedi, els contextualitza en la producció de gravats europea i en remarca la capacitat d'il·lustrar els fets històrics i la vida quotidiana dels ciutadans, a més del gran interès que la Guerra de Successió va generar a Europa, on es van gravar la major part dels documents mostrats.

La tesi de Verneda Ribera se centra en els gravats calco-gràfics produïts a Barcelona entre 1800 i 1843, usats per a la il·lustració de llibres, i cobreix un buit historiogràfic, ja que només s'havien estudiat les il·lustracions litogràfiques o les xilogràfiques. Comença amb l'anàlisi de la producció d'estampes i de llibres il·lustrats, en detalla editors, impressors, artistes i gravadors i continua amb un catàleg de mil sis-centes il·lustracions publicades, amb dades d'identificació bàsiques i menció dels llibres on s'inclouen, si és el cas. Conclou que no hi ha unes característiques uniformes en la producció, i que el llibre il·lustrat excel·lirà el 1833-1843, quan alguns grans editors (Bergnes, Saurí, Verdaguer o Oliveres) crearan marques identificables, amb col·leccions i fons propis, tot seguint de prop els editors de París.

En el món de la fotografia, Fernández Rius dedica una monografia a un altre dels grans pioners, Pau Audouard, que va ser fotògraf oficial de l'Exposició Universal de 1888 i un dels més sol·licitats per la burgesia barcelonina del tombant de segle. Les targetes postals ocupen el treball de Tarrés i Pla, que plantegen els primers temps de la publicació de postals a Catalunya, Andorra i les Balears, i n'expliquen els primers editors, col·leccions i fotògrafs, a més de reproduir-ne i comentar-ne mil set-centes.

Els diferents suports i tècniques de la imatge en moviment, des dels precedents dels segles XVI-XVIII, són l'objecte de *L'experiència màgica del cinema*, llibre basat en la col·lecció d'aparells precinematogràfics i cinematogràfics de Josep Queraltó, on J. M. Caparrós i J. S. Bonet

contextualitzen i expliquen les primeres experiències d'enregistrament i reproducció d'aquestes imatges, des dels diorames i la llanterna màgica a les càmeres de mitjan segle XX.

La figura de l'artista enquadernador Emili Brugalla es tracta a *Lope de Vega en la piel de Brugalla* (2013), publicació editada arran de l'exposició de la col·lecció de dos-cents noranta-set volums d'obres de Lope de Vega (amb un bon nombre de primeres edicions i edicions rares) que va enquadernar entre 1931 i 1958 per al bibliòfil Ricard Viñas, i que va comprar l'ajuntament de Madrid per a la Biblioteca Històrica Municipal. El llibre introdueix tècniques bàsiques d'enquadernació, entra en la figura de Brugalla (1901-1987) i la seva època, i n'explica la trajectòria i els estils que aplica en la col·lecció.

3 ESTUDIS I RECERCA

3.1 Docència

Les activitats d'ensenyament superior més específiques s'han desenvolupat a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona. El curs de postgrau de Tractament i Gestió del Patrimoni Bibliogràfic, aprovat per la UB amb deu crèdits el curs 2010-2011, es va convertir en diploma de postgrau de quinze crèdits el curs 2011-2012. Adreçat a titulats d'Informació i Documentació, professionals en actiu per ampliar coneixement i especialitzar-se per treballar amb materials documentals patrimonials, s'hi tractaven matèries, com ara les característiques formals de manuscrits i impresos antics, la seva catalogació bibliogràfica o política, els procediments de preservació i digitalització, i tallers i seminaris breus sobre diversos assumptes, per exemple, les tècniques de gravat, digitalització o l'enquadernació.

Arran de l'èxit de l'experiència i en comprovar que existia una demanda per a la formació i la capacitació en gestió i tractament dels béns patrimonials bibliogràfics i documentals, el curs 2012-2013, la mateixa Facultat va programar la primera edició del màster universitari de Biblioteques i Col·leccions Patrimonials, màster universitari oficial i de caràcter professionalitzador. Biennal, a banda de continguts teòrics i instrumentals, inclou pràctiques obligatòries en un centre patrimonial i un treball final de màster, que ocupen el segon curs del

màster. Amb seixanta crèdits, ofereix continguts sobre característiques formals i tractament d'impresos antics, polítiques i procediments de preservació i difusió del patrimoni (digitalització, etc.), història dels materials, i tallers i seminaris sobre assumptes més concrets.

El caràcter biennal del màster (del qual es confirma que continua en el bienni 2014-2016, en tenir prou estudiants interessats) permet que durant el segon curs, quan ja s'han impartit les assignatures teoricopràctiques, la mateixa Facultat pugui programar altres cursos complementaris, oberts a altres estudiants a part dels del màster. Així, el període 2013-2014 hi han tingut lloc dos cursos de postgrau. El primer, *Ephemera: història, anàlisi i catalogació de materials impresos efímers* durant l'últim trimestre de 2013, es va dedicar a estudiar els anomenats *materials menors o efímers*, tan abundants en tot tipus de col·leccions patrimonials: des d'auques, goigs o romanços a carnets de ball, calendaris, targetes comercials o fulls de jocs retallables, des dels inicis de la impremta al començament del segle XX, amb especial incidència en el XIX, quan aquest tipus de material es fa més abundant i variat. Rosa Vives, Pedro Rueda i Jesús Gascón van impartir tres mòduls (tres crèdits, vint-i-quatre hores presencials), que podien cursar-se separatament, dedicats respectivament a les tècniques gràfiques, la història, el tipus, l'estructura, les característiques formals i la catalogació d'aquests recursos.

La Universitat de Girona reformula el màster d'Iniciació a la Recerca en Humanitats: Història, Art, Filosofia, Llengua i Literatura (començat el curs 2007-2008), que esdevé el 2013-2014 màster universitari de Recerca en Humanitats. Una de les línies bàsiques de recerca, compartida amb un programa de doctorat de la mateixa Universitat (programa de doctorat en Ciències Humanes, del Patrimoni i de la Cultura) se centra en la cultura escrita i visual en l'època medieval, i una de les assignatures impartides és La Difusió de la Cultura en els Regnes d'Aragó i Castella, dedicada a la producció i circulació de manuscrits a la baixa edat mitjana, amb especial atenció als intercanvis culturals i als casos dels cançoners poètics i les obres de Francesc Eiximenis.

A la Universitat de Barcelona, el màster de Cultures i Llengües de l'Antiguitat, ofert per la Facultat de Filologia des de 2011-2012 i de periodicitat anual, inclou les assignatures Sistemes d'Esriptura de la Mediterrània i

del Pròxim Orient (obligatòria) i Epigrafia i Paleografia Hebrea i Aramea (optativa).

Alguns centres privats ofereixen ensenyaments superiors amb continguts interessants. Seeway, Escuela de Diseño, Tecnología y Comunicación Digital (centre associat a la Universidad San Jorge, de la Fundación San Valero, vinculada a la diòcesi de Saragossa) comença a oferir a Barcelona el període 2013-2014 un postgrau de Disseny Tipogràfic, anual, sobre la creació i el disseny d'alfabets tipogràfics. Entre els continguts, hi ha assignatures d'història de la cal·ligrafia, de la tipografia i de la tipografia digital.

La resta de formació reglada en universitats i centres superiors consisteix en assignatures o continguts emmarcats en programes més generals. Per entendre'n l'abast, s'inclou en l'annex una taula amb les assignatures relacionades que s'han impartit durant el bienni, independentment de quan hagin començat. S'hi inclouen, encara que tenen un caràcter molt més divulgatiu, que justificaria tractar el programa en l'apartat de conferències i cursos, ja que s'imparteixen a la universitat, els ensenyaments per a majors de cinquanta-cinc anys, cursos complementaris a la formació oficial, amb un objectiu de promoció i divulgació cultural i d'integració de les persones més grans.

Per acabar, esmento la participació del Museu Molí Paperer de Capellades en el curs d'especialització Manuscritos del Islam, curs de postgrau de la Universidad Complutense de Madrid (abril de 2013), que ha ofert les instal·lacions per a una visita i un taller.

3.2 Grups de recerca

També hi ha continuïtat en la tasca dels grups de recerca comentats en el treball del bienni anterior. Continuen sent, en general, grups multidisciplinaris en l'àmbit de la història i dels estudis culturals, i la història del document sol constituir-ne una línia de recerca especialitzada. Alguns projectes es dediquen íntegrament a la recerca històrica sobre documents o tipus documentals.

Per ordre cronològic de la temàtica tractada, es poden citar alguns projectes recents. A la Universitat de Barcelona, *Esriptura, cultura i societat en el Conventus Carthaginensis (Insulae Baliares): edició i estudi del CIL II/2 13.3* (FFI2011-25113, 2012-2014) dedicat a l'edició i

estudi de les inscripcions llatines trobades a les Balears, dirigit per Jesús Velaza, amb un enfocament més aviat filològic i d'evolució de la llengua, però també de l'ús social de l'escriptura i de la relació entre les inscripcions i les classes socials.

A la memoria escrita: estudio integral de los fondos papirológicos nacionales (FFI2012-39567-C02-01, 2013-2015), dirigit per Alberto Nodar Domínguez (UPF), s'estudien les col·leccions catalanes de papirs antics (uns tres mil cinc-cents manuscrits del Baix Imperi Romà i els primers segles del cristianisme, majoritàriament): les de l'Abadia de Montserrat (reunides per Ubach i Roca-Puig) i de l'Arxiu Històric de la Companyia de Jesús de Catalunya (per O'Callaghan). El projecte parteix del conveni de la UPF amb el CSIC i les institucions propietàries, en el marc el qual es va crear el portal *Dvctvs*.

Francisco Fernando del Río Sánchez dirigeix a l'Institut del Pròxim Orient Antic de la UB el projecte «Manuscrits arameus i àrabs conservats en la Biblioteca dels Maronites i en la Fundació Salem d'Alep (Síria): catalogació i estudi» (FFI2011-25460, 2012-2014, continuador de l'anterior), que planteja l'estudi detallat de dos dels fons privats més rics de Síria en manuscrits dels primers segles del cristianisme i l'edat mitjana (mil sis-cents quaranta manuscrits de la catedral de Sant Elies i cinc-cents quaranta-set de Georges i Mathilde Salem), i que ha donat joc al descobriment i edició d'alguns textos i variants desconeguts.

Entre els projectes dedicats íntegrament al llibre manuscrit, un de la Universitat de Lleida estudia els còdexs des d'un punt de vista codicològic i artístic: *Manuscrits il·luminats durant els últims segles de l'Edat Mitjana per a la monarquia, l'Església i l'aristocràcia als regnes i estats meridionals d'Europa* (Manuscripta HAR 2012-32226), dirigit per Gemma Avenoz, i amb la col·laboració de Maria Josep Coderch, Lourdes Soriano i altres professors. També tracten els manuscrits medievals el projecte *Del libro medieval a Internet en la Corona de Aragón: BITECA (textos catalanes)* (FFI2011-29719-C02-01, 2012-2014) de la Universitat de Barcelona, i el projecte coordinat *Corpus Digital de Textos Catalans Medievals III (CO-DITECAM III)* (2012-2014), dirigit per Lola Badia, que aplega tres projectes —de la Universitat de Barcelona (FFI2011-27844-C03-01), la Universitat Autònoma de Barcelona (FFI2011-27844-C03-03) i la Universitat de Girona (FFI2011-27844-C03-02)— i que integra quatre

bases de dades sobre manuscrits, bibliografia secundària i digitalització d'obres de Ramon Llull, Francesc Eiximenis, els cançoners catalans i els seus poetes, i els traductors medievals al català. Exclusivament dedicat al llibre científic medieval, per al seu estudi i edició digital és el *Corpus digital de la ciència medieval a la Corona d'Aragó en el seu context llatí i romànic: obres vernacles, Arnau de Vilanova i Vicent Ferrer (CIVERLAT)* (FFI2011-29117-C02, 2012-2014), coordinat a la UB per Lluís Cifuentes Comamala.

El projecte *Manuscritos anticuarios y epigráficos en su contexto histórico (1450-1500)* (FFI2011-27372, 2012-2014), dirigit per Xavier Espluga, investiga còdexs i manuscrits del període humanista que transcriuen o fan referència a inscripcions epigràfiques antigues. Similar en el plantejament és el projecte *Manuscripta epigraphica et manus epigraphicae: la memòria dels tituli antiqui Hispaniae als segles XVI-XVIII: el cas de la Bètica* (FFI2012-39395-C02-02, 2013-2016), a la UAB.

Els documents manuscrits privats són el centre del projecte dirigit per Daniel Piñol (UB) *Els arxius privats: més documents per a la història: edició de fonts i recerques històriques* (HAR2012-33755, 2013-2016), que consolida la línia que havia iniciat amb el projecte *La memoria escrita en el ámbito privado catalán: recuperación y estudio de archivos y documentos*. Les fonts manuscrites i impreses són un punt important en el projecte *Memòria i cultura religiosa en el món hispànic, 1500-1835* (HAR2011-28732-C03-01), dirigida per J. Betran Moya (UAB).

Dos projectes tenen com a objecte manuscrits musicals i la seva identificació i catalogació. Un de la Institució Milà i Fontanals, dirigit per Emili Ros-Fàbregas, *Libros de polifonía hispana (1450-1650): catálogo sistemático y contexto histórico-cultural* (HAR2012-33604, 2013-2016), centrat en els cantorals polifònics. L'altre, dirigit per Josep M. Gregori (UAB), *Catalogació, estudi i edició dels fons i del repertori musical dels segles XVIII-XIX de la Catedral de Tarragona i les basíliques d'Igualada i Castell d'Empúries* (HAR2011-24195, 2012-2014).

La producció cartogràfica oficial en l'època contemporània és objecte del projecte *La cartografía urbana a España (segles XVIII-XIX): el paper dels ajuntaments i el dels organismes militars* (CS02011-2927-C02-01, 2012-2014), dirigit per Francesc Nadal Piqué. Estudia la cartografia urbana espanyola entre 1710, quan es funda el Real

Cuerpo de Ingenieros Militares, i el final del segle XIX, i vol confirmar la hipòtesi que fins a mitjan vuit-cents van ser obra, principalment, de l'Exèrcit, mentre que a partir de la formació de l'Estat liberal, se n'encarreguen més els municipis i l'administració central, amb un paper cada cop més important dels cartògrafs civils.

Entre el centre i la perifèria: la premsa mèdica a Catalunya (1898-1938) és un projecte del Centre d'Història de la Ciència de la UAB, amb Annette Mülberger com a investigadora principal (HAR2009-11342, 2009-2012) que vol estudiar les publicacions mèdiques aparegudes a Catalunya, principalment a Barcelona, que van convertir la ciutat en la principal editorial d'aquest tipus de revistes a tot Hispanoamèrica. Finalment, també té continguts relacionats amb el disseny gràfic i la indústria editorial el projecte *La història del disseny a Barcelona: anàlisi dels sistemes productius i dels sistemes de consum i mediació* (HAR2012-32819, 2013-2015), dirigit per Anna Calvera.

Una mica al marge, però relacionat amb el principal suport documental fins al segle XX, trobem un projecte internacional en què participa la UB *El comercio británico de papel y la regulación del mercado: del libre comercio en el Imperio al Mercado Común, 1861-1960*, finançat per la Suomen Akatemia (Finlàndia, 267720; 2013-2016) amb Timo Särkkä com a investigador principal.

3.3 Tesis

En l'àmbit que ens ocupa s'han presentat algunes tesis doctorals. Les que s'han publicat en el període 2012-2013 s'han comentat en l'apartat de publicacions: les de Castro Correa (2012) i González Germain (2012), sobre escriptura visigòtica i falsificacions d'inscripcions llatines respectivament, les dues del Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana de la UAB (DCAEM, en endavant); les de Cantarell (2013, UB, Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica) i Ponce Escudero (2012, UAB, DCAEM) sobre fons arxivístics per explicar la història d'una comunitat rural (Cubells) i una de monàstica (Santo Domingo el Real de Madrid), respectivament, i la d'Alberú (2012) sobre còdexs americans primitius, també del DCAEM. Per la novetat de l'enfocament, destaca la tesi de Rangel (2012) sobre la tipografia i el grafisme de la primera Bíblia de Gutenberg. Sobre història contemporània s'han comentat les tesis d'Arias Durà (2013, Universidad Complutense de

Madrid), Pardo Herrera (2012, UAB, Departament de Filologia Espanyola) i Civit Lloret (2013, UB, Departament d'Història Contemporània) al voltant de publicacions concretes (*La hormiga de oro*, *Diccionario enciclopédico hispano-americano* i *Destino*), i la de Verneda (2013, UAB, Departament d'Art) sobre el gravat en llibres del XIX. Finalment, les de Contreras (2013, UPF, Departament d'Humanitats) i Gómez Salamanca (2012, URL, Facultat de Ciències de la Comunicació) sobre dibuixants, caricaturistes i historietes.

Se n'han exclòs tesis que estudien fons arxivístics i documentals, però amb un caire més historiogràfic o lingüístic i sense entrar en les característiques materials o formals dels documents, com també els nombrosos estudis de manuscrits o impresos que tenen l'objectiu primari d'editar-ne el text i donar-ne una valoració filològica o literària: només s'hi han inclòs si una part significativa n'estudia el llibre en si o la trajectòria editorial.

En resum, es pot constatar el predomini de tesis generades a la UAB, amb plantejaments de caire històric, artístic o lingüístic que justifiquen l'estudi d'un document o un tipus documental. Es mantenen els estudis de fons documentals, diplomàtics i similars, habituals en els departaments d'història medieval, i es consolida la tendència d'estudis monogràfics sobre grans publicacions (sobretot revistes) dels segles XIX i XX, com també l'estudi sobre il·lustració, aspectes gràfics de l'edició o les publicacions il·lustrades. En canvi, cal notar l'absència de tesis que tractin els materials impresos entre els segles XV i XVIII, i estudis purament centrats en els processos de creació o publicació dels documents.

4 DIFUSIÓ I DIVULGACIÓ

4.1 Congressos, seminaris i reunions científiques

Se citen congressos i trobades científiques sobre història del llibre, l'edició i la impremta que han tingut lloc a Catalunya, però sobretot comunicacions presentades en el si de congressos més generals o d'altres temàtiques que s'hagin ofert a Catalunya; també se citen les comunicacions presentades fora de Catalunya quan els autors són catalans, estan vinculats a entitats catalanes o tracten d'una temàtica referida a Catalunya. Se'n detallen les contribucions ja que sovint no s'han publicat i, encara

que algunes es publicaran en el futur, ara no resulta fàcil trobar-ne els continguts ni les mateixes citacions.

Relacionada amb la materialitat del manuscrit antic, el 8 de maig de 2013 va tenir lloc a la Facultat de Filologia de la UB la Jornada de Estudio sobre Filología, Patrimonio Bibliográfico y Ciencia: el Palimpsesto Revelado, organitzada conjuntament pels màsters de Cultures Medievales i el de Biblioteques i Col·leccions Patrimonials. Va tractar sobre l'aplicació en l'estudi dels manuscrits antics d'eines fotogràfiques i de tecnologia virtual que en permeten la recuperació d'escrips previs, la datació o en faciliten la restauració. Hi van participar Alberto Montaner i Ángel Escobar, de la Universidad de Zaragoza («El palimpsesto revelado: Filología y nuevas tecnologías visuales») i «La cámara de análisis hiperespectral en acción: una sesión práctica con ejemplares de Reserva de la Universitat de Barcelona») i hi va haver una taula rodona amb Montaner, Ricardo Guixà, Domènec Palau i Josep A. Iglesias: «Fotónica, codicología y filología: casos prácticos». El paper ocupa la comunicació de Ton Lloret (del Museu Molí Paperer de Capellades) «El Museo Molino Papelero de Capellades, entre la tradición artesanal y la creatividad contemporánea», en Museos de Papel: Congreso Internacional sobre Museos del Libro, el Papel y la Imprenta (XVI Jornadas de Museología de la Asociación Profesional de Museólogos de España) (Madrid, 25-27 d'octubre de 2012), on explica els orígens, el funcionament i les activitats, i el seu paper promotor de les arts plàstiques relacionades amb el paper. Sobre paleografia, es poden citar dues intervencions al congrés «Formes graphiques et statut de l'écrit dans l'Europe médiévale: bilan et perspectives des *Monumenta palaeographica Medii Aevi*» (París, Institut de France, 20 i 21 de setembre de 2012) sobre aquest projecte, fundat el 1995, de la Union Académique Internationale per recollir i publicar testimonis paleogràfics medievals de tot Europa. Ignasi J. Baiges hi va presentar «Propositions pour la Series hispànica» i Jesús Alturo «Le corpus des manuscrits en écriture wisigothique».

El Seminari Internacional «Ego-documents i religiositat a l'època moderna» (UAB, 12 de desembre de 2012) el van coorganitzar el Grup de Recerca Manuscrits del Departament d'Història Moderna i Contemporània de la UAB i la Casa de Velázquez (Madrid) per estudiar els documents privats que redacta una persona sobre ella mateixa: cartes, dietaris, diaris de viatge, etc., i com reflec-

teixen la pràctica de la religió o les creences dels autors. Algunes comunicacions entren en aspectes materials o de descripció, com «Écriture de soi, écriture de sa foi: la religion dans les écrits du for privé en France (XVI-XVIIIe siècles)», per Stéphane Gomis (Université Clermont II), o «Honorat Ciuró (1612-1674): un home, un dietari i un món: la vida quotidiana d'un clergue al Rosselló del segle XVII», de Joan Peytaví Deixona (Universitat de Perpinyà). També tractava aquest tipus de document el Coloquio Escribir y Archivar los Egodocumentos (Universidad de Alcalá, 27 i 28 de juny de 2013) on participava Eulàlia Miralles (Universitat de València) amb «De lo público a lo privado, y de lo privado a lo público: los dietarios como fuente documental».

Paolo Nanni va presentar «Crisi di mercanti, crisi di uomini: linguaggio e concezioni nelle lettere del mercante Francesco di Marco Datini» en l'IX Seminari Internacional de Cultura Escrita i Visual «Josepa Arnall Juan». La Historiografia Medieval davant la Crisi (Universitat de Girona, 17 i 18 de gener de 2013), on estudia part de les cent seixanta-una mil cartes conservades del mercader toscà, escrites durant la segona meitat del segle XIV.

Gemma Avenoz (UB) presentava el projecte BITECA a «BITECA: de los catálogos decimonónicos al mundo digital, pasando por la exigencia científica de la codicología aplicada a los manuscritos romances medievales» en el Workshop Artes del Libro Antiguo: una Perspectiva desde el Siglo XXI (Universidad Complutense de Madrid, 2-3 d'abril de 2013). En el mateix congrés, Josefina Planas (UdL) va presentar «El estudio de manuscritos iluminados: problemas, reflexiones y nuevas perspectivas». Sobre les anotacions i glosses en els còdexs, Pablo García Acosta (UPF) va presentar «Forgotten marginalia and vernacular-Latin manuscript tradition in *Le miroir des simples ames* by Marguerite Porete» en el 48th Congress on Medieval Studies (Western Michigan University, Kalamazoo, 9-12 de maig de 2013), al voltant de la transmissió manuscrita de l'obra i les anotacions deixades per copistes i lectors. Tracta la mateixa temàtica a «Annotating the heretical: vernacular, Latin, visual notes on the *Mirouer des simples ames* by Marguerite Porete», presentat en l'International Medieval Congress (University of Leeds, 1-4 de juliol de 2013). També relacionat amb els mitjans que fa servir el copista per ajudar el lector (notes, glosses, etc.), Josep Xavier Muntané (Institut d'Estudis Món Juic) va presentar la comunicació «The efforts of a medieval poet and the

copyist of his literary work to help their readers to understand correctly the text» en l'International Medieval Congress (University of Leeds, 9-12 de juliol de 2012), a partir del cas d'un manuscrit jueu.

El Simposi Art Fugitiu: Estudis d'Art Medieval Desplaçat (Facultat de Geografia i Història de la UB, 2-6 de maig de 2012), organitzat pel Grup EMAC Romànic i Gòtic (UB), incloïa diverses conferències sobre història del llibre, la majoria sobre còdexs il·lustrats. Maria Alessandra Bilotta (Universit  di Roma), a «Viaggi di uomini, viaggi di manoscritti: la circolazione di codici giuridici miniati nel Midi della Francia fra il XIII e il XIV secolo» traça el circuit seguit per miniaturistes, manuscrits i posseïdors en l' rea de la Provença, el Llenguadoc, Catalunya i el nord d'Itàlia al segle XV. A «Las *Ordinacions de Pere III (IV)* en París: adaptación, transposición y reorganización artística», Susanne Wittekind (Universit t zu K ln) compara la il·luminaci n del còdex de les *Leges Palatinae* (Biblioth que royale, Brussel·les, ms. 9169) amb la de les *Ordenacions de Pere IV* (Biblioth que nationale, París, esp. 99). Alba Barceló a «El cicle de l' xode en l'*Haggad  d'Or*, una obra catalana a Anglaterra» compara les miniatures de les diferents *haggadot* fetes en tallers catalans al segle XIV i les relaciona amb els tallers de miniaturistes i artistes cristians. Gaspar Coll va presentar «Protocols de cort al segle XIV: una visión compartida en la il·luminaci n de manuscrits catalano-aragonesos, mallorquins i francesos». L'editor Manuel Moleiro a «El clon como medio para recuperar y difundir el patrimonio bibliográfico catalán perdido» parla de l'atzar com a element de conservación d'alguns dels grans còdexs i de l'edición de facsímils per difondre'n els continguts i garantir la conservación dels originals.

Sobre còdexs de tipus determinats, Jesús Alturo (UAB) va presentar «El estudio de la gramàtica y los manuscritos gramaticales en la Alta Edad Media de la Península Ib rica» en el curs d'estiu «Entre el saber y la memòria: libros medievales» (Universidad de León, 16-19 de juliol de 2013), mentre que Josep Antoni Iglesias (UAB) va parlar de «Libros, lecturas y lectores populares en Cataluña (siglos XIII-XV)» en el VIII Seminario Anual de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Alcal  «El mundo por escrito: escribir y leer desde abajo» (Alcal  de Henares, 27 d'abril de 2012). Sobre còdexs en concret, Josep Antoni Iglesias (UAB) va presentar al Seminario Interdisciplinario de Bibliolog a (Universidad Aut noma de México, 22 d'octubre de 2012) «El beato mexicano, testimonio de unas

cubiertas de pergamino viajeras: una reflexión a propósito del estudio de fragmentos y *membra disiecta* de códices medievales», sobre un fragment d'un beat del segon terç del segle XIII, escrit a Medina de Rioseco i amb una miniatura, que va trobar-se en la coberta d'un expedient portat a Mèxic el 1559. A les Jornades Internacionals «La recepción dels trobadors a Catalunya» (Girona i Castell  d'Empúries, 7-8 de novembre de 2013), Marina Nav s i Sadurní Martí (UdG) van oferir «Un nou manuscrit en la transmissi n de Ramon de Cornet i Joan de Castellnou», de la segona meitat del segle XIV.

Els còdexs musicals i les notacions medievals es tracten a «Libro de canto y libro notado: el estudio codicol gico del libro medieval con notación musical» de Juan Carlos Asensio (ESMUC), en el Seminario de Trabajo «El Libro Musical y su Edición» (Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Ciencias de la Documentación, 13 de desembre de 2013). També la música és l'objecte de la jornada que la Institución Milà i Fontanals (CSIC) i la Societat Catalana de Musicologia van convocar: el Colloquium Internacional de Musicologia (Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1 i 2 de març de 2013) sota el lema «Catalogación de llibres de polifonia hispana (1450-1800): metodologies i propostes de futur», en el marc del projecte de recerca del mateix nom ja comentat. Es comentaven problemes i perspectives dels mètodes de catalogación («Catalogación de libros de polifonia: nuevas perspectivas» per Tess Knighton; «What I don't like about corrent music catalogs» per Kenneth Kreitner, University of Kansas) i algunes experiències similars («La catalogación de los libros de polifon a de la Catedral de México: reflexiones críticas y propuestas metodológicas», per Javier Marín, Universidad de Jaén, i «Hacia un catálogo de los libros de polifon a de la Catedral de Toledo en el siglo XXI», per Michael Noone, Boston College), i es va mantenir una sessi n de treball per dissenyar la base de dades del projecte.

El col·loqui «Les arts del llibre a Lleida, del segle XV al XXI» va tenir lloc a l'Institut d'Estudis Ilerdencs de Lleida el 10 de desembre de 2012. Organitzat per la Sala Tem tica d'Arts Gràfiques de la Diputación de Lleida, van intervenir-hi Julian Acebr n (UdL) amb «Els llibres i la impremta a Lleida al segle XV», que es va centrar en l'activitat a la ciutat de l'impressor alemany Enric Botel; Josep Borrell i Figuera, amb «L'art de la lectura», i Lluís Pagès, fundador de Pagès Editors, va tancar-lo amb «Les editorials del segle XXI».

Sobre Gutenberg, la *Bíblia de 42 línies* i els inicis de la impremta va tractar la comunicació que Luz María Rangel, Enric Tormo i Maria Josep Vidal van presentar al Congreso Internacional Las Edades del Libro (Mèxic, UNAM, 15-19 d'octubre de 2012) «Modelo del arte artificial de escribir», on exposa les idees de la tesi doctoral comentada de Rangel (2012). La impremta dels segles XVI-XVIII es va tractar a I Jornada del Corpus Textual de la Catalunya del Nord «Impremta i literatura a la Catalunya del Nord durant l'edat moderna (segles XVI-XVIII)» (IEC, Barcelona, 13 de desembre de 2013), organitzada per l'IEC i la Universitat de Girona. Pedro Rueda (UB) hi va glossar el context de la tasca de l'impressor a «Las imprentas de los reinos hispánicos: tórculos y tipos al servicio de las letras» i Eulàlia Miralles (Universitat de València) es va referir al context religiós a «El somni d'una nova església: escriure, representar i imprimir per reconstruir». Pep Vila (Institut d'Estudis Gironins) es va referir a la diversitat de llengües que feien servir a «La impremta a Perpinyà i el problema de les llengües en contacte». Caroline Lenz (Universitat de Perpinyà) va tractar «Le livre, sa production et ses usages en Roussillon au XVIIIe siècle». El paper de les dones en les imprentes el va estudiar Verònica Zaragoza (UdG) a «La presència femenina a les premses nord-catalanes».

La relació de la música i la vida urbana en les ciutats modernes és objecte del seminari «El món dels oients: música i cultura a la Barcelona dels segles XVI-XVII» (Museu d'Història de Barcelona, 21 de novembre de 2013-23 de gener de 2014), en el qual algunes intervencions es vinculen a la història de l'edició. Clive Griffin (University of Oxford) va parlar de la presència d'impressors francesos d'idees reformistes en la Barcelona de 1560-1580 («Algunes impressions i oficials d'impremta reformistes francesos a la Barcelona del segle XVI»), en la línia de la seva obra *Journeymen-printers, heresy, and the Inquisition in sixteenth-Century Spain* (2005) i a partir de documents de la Inquisició, que constaten l'existència d'un gran nombre de reformistes estrangers que treballaven en imprentes, com ara Pierre Regnier a Barcelona. Manuel Peña (Universidad de Córdoba) va presentar «Cultura escrita, censura i oients a la Barcelona del Renaixement», visió general de la producció, el comerç i la venda de llibres a Barcelona.

El 2 d'octubre de 2012 van tenir lloc les jornades «Catàlegs de venda i publicitat del llibre al món hispànic

(dels orígens al segle XX)» (Facultat de Biblioteconomia i Documentació, UB). Tot i que el centre d'interès n'era el comerç i la venda, algunes intervencions incidien també en la producció de llibres, en parlar d'editors i impressors que també eren llibreters, entre ells: Gabriel de León, de Madrid («Los catálogos del mercader de libros Gabriel de León (y otros catálogos del siglo XVII)», per Víctor Infantes); Tomás López de Haro, de Sevilla («Los catálogos de Tomás López de Haro: las redes atlánticas del negocio europeo del libro en Nueva España (1682-1683)», per Pedro Rueda), Francisco de Rioja, de Cadis («El catálogo de libros de Francisco de Rioja, Cádiz 1769», per Natalia Maillard) o els barcelonins Josep Ferrer («El catálogo de Ferrer (1724)», per Jesús Gascón), Maria Àngela Martí («María Ángela Martí: una imprenta a la luz de la fe en la Barcelona del siglo XVIII», per Concepción Rodríguez) i Manuel Saurí («Els catàlegs comercials i la llibreria de Manuel Saurí i Crespí (1803-1854)», per Inés Nieto). Albert Corbeto planteja l'edició de llibres de la Real Biblioteca («Los libreros de la Real Biblioteca: adquisición de libros y comercialización de la producción editorial de la institución en el siglo XVIII») i Marina Ruiz presenta una comunicació sobre l'activitat de l'impressor Manuel Ibarra a la Universitat de Cervera («El impresor Manuel Ibarra (1735-1757) y la privativa de libros de la Universidad de Cervera»). Finalment, Mònica Baró va parlar de l'activitat editorial d'Editorial Joventut («Catálogos infantiles-juveniles de la editorial Juventud: textos e imágenes para la venta»).

Un congrés internacional dedicat a l'edició i impressió de comèdies i obres de teatre del Segle d'Or a Catalunya, i de les variants donades durant el procés de pas del manuscrit a l'imprès, i, en general, sobre l'edició d'obres de teatre fins al segle XX, va tenir lloc a la UB i la UAB els dies 11 i 12 d'abril de 2013 sota el lema «La comedia española en la imprenta catalana». El van convocar la UB, la UAB (el Grup de Recerca Prolope) i la Universidad de Castilla-La Mancha. Bona part de les comunicacions tractaven del segle XVII, i se centraven en els impressors: «Datos para una historia del teatro del Siglo de Oro en Barcelona: de tablados e imprentas» de Rafael Ramos (UdG); «¿Por qué la imprenta barcelonesa imprimía (tanto) en castellano?: ensayo comparativo con la imprenta castellana en la época altomoderna» de Javier Burgos (UdG); «Sebastián de Cormellas: impresor, editor y comerciante» per Gonzalo Pontón (UAB); «Jaume Romeu o el teatro impreso para una Barcelona en guerra», de Guillermo

Gómez Sánchez Ferrer (Universidad Complutense de Madrid), i «*El castigo sin venganza: del manuscrito a la edición de Pedro Lacavallería*» de Maria Grazia Profeti (Università degli Studi di Firenze). «Rojas Zorrilla en la imprenta catalana» de Teresa Julio (UVic) explica la trajectòria de les edicions d'aquest autor entre el segle XVII i el XIX, i Alberto Blecaua (UAB) estudia les anotacions fetes en un exemplar a «Anotaciones marginales de un catalán rijoso lector de Peribáñez». Les edicions del segle XVIII s'estudien a «Las series de sueltas barcelonesas del siglo XVIII» de Germán Vega (Universidad de Valladolid) i «La comedia en la imprenta de Gibert y Tutó» d'Ubaldo Cerezo (Universidad de Alcalá de Henares); les dels segles XIX i XX, a «Las ediciones decimonónicas de comedias» de Rafael González Cañal (Universidad de Castilla-La Mancha), «La editorial Cisne y las colecciones de teatro popular de preguerra» de Felipe B. Pedraza Jiménez (Universidad de Castilla-La Mancha) i «El teatro áureo en las editoriales catalanas: 1981-2012» de María del Mar Cortés, Diana Berruezo i Alba Urban (UB).

La Universitat de Girona va acollir el VII Coloquio Internacional de la Sociedad Internacional para el Estudio de las Relaciones de Sucesos «Las relaciones de sucesos en los cambios políticos y sociales de la Europa moderna» (Facultat de Lletres, 4-6 de setembre de 2013),⁴ dedicat a l'estudi d'aquesta forma d'imprès de fil i canya a Europa i entre els segles XVI i XIX. Inaugurada per Henry Ettinghausen (University of Southampton) amb «Relaciones internacionales: las relaciones de sucesos, un fenómeno paneuropeo» i Carmen Espejo Cala i Francisco Baena Sánchez (Universidad de Sevilla) amb «Los orígenes del periodismo en España: una revisión metodológica». Entre les quaranta comunicacions presentades, tenen relació amb Catalunya: «Relaciones de sucesos y religión cívica en la Barcelona moderna» per Xavier Torres i Ricard Expósito (UdG), sobre les relacions dels segles XVI-XVIII de processons, festes i altres manifestacions religioses populars, que se centra en les publicades per la translació de les relíquies de Sant Oleguer a Barcelona el 1701; «"En un rincón del mundo": lectores y oidores de prensa en la Cataluña rural de la época moderna (siglos XVI-XVIII)» de Ricard Expósito; «Un pliego poético del siglo XVII (1626) de temática de sucesos, sobre un cautivo cristiano preso y ejecutado en Túnez» de Pep

4. Es poden trobar els enregistraments de les comunicacions en el dipòsit institucional de la UdG: <<http://diobma.udg.edu/handle/10256.1/3177>>

Vila (Institut d'Estudis Gironins); «Un agente de la corona hispánica en Cerdeña: Pedro Martínez Rubio (1614-1667) y la relación de las fiestas calaritanas por la rendición de Barcelona (1652)» de Sara Caredda (UB); «Metodología para el estudio de una muerte: las exequias de Carlos II en un contexto de cambio dinástico» de José A. Ortiz (UB), al voltant de les relacions i altres publicacions impreses a Barcelona arran de la mort de Carles II, que en ressalten la iconografia dels gravats presents, o «La visita de Carlos IV y María Luisa de Parma a la fábrica de indianas de Erasmo de Gónima: la aceptación definitiva de un *parvenu*» d'Anna Vallugera (UB). A més, Sagrario López Poza (Universidad de La Coruña) parla en «Relaciones impresas (1632-1642) sobre el Cardenal Infante don Fernando de Austria» d'algunes relacions relatives a l'actuació del cardenal a les guerres de Flandes i dels Trenta Anys, impreses a Barcelona. Inmaculada Casas Delgado, Pilar González Fandos i M.ª Eugenia Gutiérrez Jiménez (Universidad de Sevilla) presenten a «Ecos del movimiento de restauración de Portugal en las relaciones de sucesos hispano-lusas (1640-1668)» un estudi comparat de relacions (setze de catalanes, trenta-una de Lisboa i vint-i-cinc de Sevilla), per parlar de l'ús propagandístic de la impremta durant un conflicte, i com els impressors barcelonins fan pròpia la causa portuguesa, com a reflex de la catalana contra l'enemic comú. Altres estudis van ser «Ecos lamentables de un desastre: el maremoto de Cádiz de 1755 en las relaciones de la época» de Sònia Boadas i Jorge García López (UdG) i «La literatura de cordel en el siglo XXI: relaciones de noticias en el nordeste de Brasil» de Javier Díaz-Noci (UPF). Entre la resta, pel seu interès en la història de la impremta cal citar «Algunas relaciones post-incunables nunca descritas y otras noticias tipobibliográficas: más aportaciones para un *Repertorio analítico de relaciones de sucesos del siglo XVI*» per Mercedes Fernández Valladares (Universidad Complutense) i R. Consuelo Gonzalo García (Universidad de Valladolid), on donen notícia de dues relacions del començament del segle XVI, que poden considerar-se les relacions de notícies més antigues d'Europa.

Altres materials impresos menors o efímers i de quina manera els diversos tipus reflecteixen la vida quotidiana i social els estudia Pedro Rueda (UB) a «Menudencias impresas en la vida cotidiana», presentada en el Seminario Internacional Formas de (In)Tolerancias: Inquisición y Vida Cotidiana en el Mundo Hispánico (Universidad de Córdoba, 18 i 19 de novembre de 2013).

La premsa del vuit-cents i el nou-cents va ser objecte de les Jornades d'Història de la Premsa: «Premsa i societat: aspectes polítics, econòmics i socials», que van organitzar el Centre de Lectura i la Universitat Rovira i Virgili (Reus, Centre de Lectura, 26 d'abril - 4 de maig de 2012); el contingut, publicat en el volum d'actes, s'ha comentat en l'apartat de publicacions (Capdevila, 2013).

A Madrid, a les XIII Jornadas de Trabajo de la Asociación Española de Bibliografía (Biblioteca Nacional, 29-30 de novembre de 2012), es va presentar un treball sobre una editorial barcelonina: «Aportaciones de la editorial Gallach a la historia de la edición española: recuperación y análisis de su catálogo», de Juan Miguel Sánchez Vigil i María Olivera Zaldúa (Universidad Complutense de Madrid). En l'edició següent, les XIV Jornadas (19-20 de desembre de 2013), A. Carpallo va presentar una comunicació sobre Emili Brugalla («Lope de Vega en la piel de Emilio Brugalla») i les seves encuadernacions d'obres de Lope, objecte d'una exposició i un article del mateix Carpallo. També sobre Brugalla va tractar Ana García Herranz (Universidad Complutense) a «Brugalla, maestro encuadernador, en la biblioteca de la Real Academia de la Historia».

Una col·lecció editorial barcelonina centra la comunicació de Christine Rivalan (Université de Rennes II) «La novela femenina (Barcelona, 1925): ¿un intento militante de colaboración femenina trasatlántica?», presentada en el IV Seminario Internacional Redes Públicas, Relaciones Editoriales: la Re(d)Pública de las Letras Transatlánticas, Escritoras y Tramas Culturales (Siglos XIX-XX) (Madrid, CSIC-CCHS, 21 i 22 de novembre de 2012), i dedicada a l'estudi d'una col·lecció editada per Publicaciones Mundial que només publicava narrativa escrita per dones (Víctor Català, Carmen de Burgos, Margarita Nelken, etc.), però que no va tenir èxit i es va interrompre el primer any.

Arran de l'exposició sobre el tipus Futura, creat per Paul Renner el 1927 per a Bauer Giesserei, l'Institut Francès de Barcelona, Bauer Types i l'École Supérieure d'Art de Cambrai van organitzar durant l'octubre de 2013 un cicle de conferències sobre tipografia. Hi van participar Hubert Haushofer, nét de Renner, que va explicar la trajectòria del seu avi i els seus problemes com a opositor del règim nazi. Michel Wlassikoff i Alexandre Dumas de Raully, autors del llibre *Futura: una glòria tipogràfica*; el grafista Étienne Robial i els responsables de la digita-

lització de Futura, Hans van Leeuwen i Marie-Thérèse Koreman, van tenir una taula rodona sobre aquest tipus i les seves virtuts sota el mateix nom «Futura, una glòria tipogràfica». Emilio Gil va presentar «Els pioners del disseny gràfic a Espanya», i Michel Wlassikoff «Història del disseny gràfic francès», en què en glossa l'evolució en el passat més immediat; Raquel Pelta (UB) va parlar de les tendències en el grafisme internacional, Albert Corbeto va exposar les seves recerques a «Les foneries tipogràfiques espanyoles al segle XX» i, finalment, va tenir lloc el debat «Les foneries digitals espanyoles al segle XXI» amb la intervenció de Vivian Hartmann, Andreu Balius, Laura Meseguer, José Manuel Urós, Eduardo Mansó, Pep Patau i Jordi Embodas.

La historieta va ocupar les Jornades d'Història de l'Humor Gràfic a Barcelona (Arxiu Històric de la Ciutat, 15 i 16 de maig de 2013), amb comunicacions que resseguien la història del gènere a la ciutat: «L'empenta inicial del segle XIX: Tomàs Padró a La flaca (1868-1874) i l'eclosió de la caricatura a la premsa política» de Jaume Capdevila, «L'humor gràfic a la publicitat (segles XIX i XX)» de Ricard Mas, «La complexa postguerra: *TioVivo*, cinc dibuixants a contracorrent» d'Antoni Guiral, «La transició democràtica: Perich, entre *Cavall fort* i *Por favor*» de Rai Ferrer i «*L'Infantil/Tretzevents*, *Cavall Fort* i *Patufet*: revistes infantils en català en ple franquisme» de Jordi Riera.

Els mapes, les vistes i els plànols urbans com a documents i la informació que aporten van ser el tema del congrés «La representació cartogràfica de la ciutat a la península Ibèrica (segles XVII-XIX)» (Barcelona, 2-4 d'octubre de 2013), organitzat pel Grup d'Estudis d'Història de la Cartografia de la UB i l'Arxiu de la Corona d'Aragó. S'hi van presentar comunicacions sobre urbanisme i cartografia de diferents ciutats espanyoles i europees (Porto, Milà), obra de cartògrafs militars i, des del XVIII i principalment de mitjan XIX, de civils finançats per les administracions públiques. Entre les d'àmbit català en trobem algunes de generals: «Representacions urbanes catalanes del segle XVII: Sébastien de Pontault, sieur de Beaulieu» de Joan Capdevila Subirana (Instituto Geográfico Nacional), «La representació del vell i el nou en la ciutat del segle XVIII» per Galcerán Vila (UPC) o «El dibuix dels eixamples, la nova ciutat industrial» de Corominas (UPC). Altres tracten figures en particular: «Tomàs Soler y Ferrer, arquitecto de la Bailía General del Real Patrimonio» de Luz Rodríguez (ACA), que glossa l'obra urbanística de Soler

en el tombant dels segles XVIII-XIX, o «Mapes comercials i ciutats industrials: la iniciativa de Joan Calvet & Cia. (1880-1890)» de Carme Montaner (Institut Cartogràfic de Catalunya), sobre l'empresa editora de mapes de Joan Calvet i Boix, que es va especialitzar a publicar plànols de ciutats «industrials», emmarcats per anuncis publicitaris i senyalització de les principals empreses i institucions, que eren les que els finançaven. Un grup d'intervencions tractava de projectes urbanístics concrets. Els de Barcelona són: «Els plànols municipals d'alineació de carrers de Barcelona, 1772-1860» de Marina López Guallar, «Els quarterons de Barcelona de Garriga i Roca com a eina per a l'estudi del paisatge urbà barceloní» d'A. Nobajas (University of Leicester) o «El mapa topogràfic i cadastral de Sarrià (Barcelona) de Francesc Mariné i Artur Vallhonrat (1884-1901)» per Burgueño (UdL); els d'altres ciutats catalanes: «Los planos de la plaza y la Ciudad de Tortosa, 1845-1886» de Muro (URV), «El plànol geomètric de Cardona i les posteriors alineacions, 1852-1905» de Gisbert (UB), «Del plànol geomètric al projecte d'eixample i reforma: l'obra de Josep Fontseré a Lleida (1863-1867)» de Ganau (UdL) o «La cartografia del "Proyecto de reforma y ensanche de Sabadell" de Miquel Pascual (1880-1886)» per Nadal (UB). Urteaga (UB) i Camarero (Universidad Autónoma de Madrid) van presentar «Planimetría del Real Sitio de San Ildefonso de la Junta General de Estadística (1868-1869)» i Villanova (UdG) «El plano de Pamplona de 1882». Altres autors van tractar de plànols, vistes i projectes de València, Mallorca, Conca, Granada, Almeria, Colmenar Viejo i Sòria.

En la mateixa línia s'havien organitzat abans les Segones Jornades d'Història de la Cartografia de Barcelona (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), 17 i 18 d'octubre de 2012), sobre la cartografia urbana de Barcelona, del cabal de la cartografia barcelonina i l'aplicació de les innovacions tecnològiques en la seva producció i preservació. Les comunicacions d'interès històric van ser: «La cartografia de la Marina de Llevant i el Rec Comtal, 1750-1839» per M. Gisbert, «Els plànols d'alineació de carrers, 1772-1860» de Marina López Guallar (que ja s'ha citat en les jornades de 2013), «La cartografia municipal de Gràcia, 1850-1897» per Nadal (UB), «Conèixer per transformar: l'empresa cartogràfica d'Ildefons Cerdà, 1854-1865» per Grau, «Els mapes geològics, d'Alexandre Vézian a Oriol Riba, 1856-2009» per Colombo (UB), «Dos plànols de Barcelona elaborats pel Cos d'Estat Major, 1870 i 1885» per Urteaga (UB) i

«Un plànol exacte de la ciutat de Barcelona. La Brigada Topogràfica d'Enginyers, 1915-1930» per Muro (URV).

Fora de Catalunya, algunes comunicacions presentades van tocar assumptes dignes d'esmentar. A les II Jornades Valencianes de Medievalismo (Universitat d'Alacant, 22 de novembre de 2013) Gemma Avenoza (UB) va presentar «La codicologia: una altra manera de mirar els manuscrits», mentre que Hèctor Càmarà (Universitat d'Alacant) a «La traducció catalana medieval de la *Legenda aurea*: el cas dels incunables» comentava algunes edicions incunables barcelonines. En el primer Congreso de Investigadores Noveles en Ciencias Documentales (Facultad de Geografía e Historia de la Universidad Complutense de Madrid, 26 i 28 de novembre de 2013) s'hi van presentar dues comunicacions sobre l'activitat de notaris catalans: «Pluma, tinta y papel: arqueología del notario: caso de estudio en Vilanova de Cubelles, la Geltrú, Cubelles» de Noemi Ortega i «La escritura como herramienta de legitimación del poder señorial: actas capitulares de la Orden de San Juan en la Castellania de Amposta (1466-68)» de Javier Ortiz. També a Madrid, en el marc del seminari «El libro ilustrado en España: historias de contenidos y continentes (siglos XVIII-XIX)», de la Casa de Velázquez, F. Fontbona (Biblioteca de Catalunya) va presentar el 23 de març de 2012 «Jaume Pla: el vengador del il·lustrador», dedicada al gravador rubinenc fundador de les Edicions de la Rosa Vera i il·lustrador d'un gran nombre de llibres de bibliòfil.

4.2 Difusió: conferències i cursos

Les civilitzacions antigues van ser objecte d'algunes conferències: en «El llibre dels morts, un manual per assolir la vida en el més enllà egipci», Josep Cervelló (UAB) va divulgar aquesta obra en el CaixaForum Lleida, arran de l'exposició de mòmies egípcies (5 de febrer de 2013). L'exposició «Abans del diluvi», sobre les cultures mesopotàmiques, va donar lloc a un cicle de conferències de Jordi Abadal, on va parlar de l'escriptura cuneïforme, l'epigrafia sumèria, la gramàtica sumèria i el desxiframent d'aquesta escriptura; es van fer al CaixaForum Barcelona el gener i febrer de 2013. A la UB, dues conferències van explicar com es va arribar al coneixement de les escriptures antigues: «L'origen i el desxiframent de l'escriptura a Egipte» impartida per Josep Padró (3 de desembre de 2013, en el si del màster interuniversitari en Estudis Avançats i Aplicats en Llengua i Literatura Catalanes

de la UB i de la UAB) i «L'origen i el desxiframent de l'escriptura a Mesopotàmia», per Lluís Feliu (UB) (12 de novembre de 2013).

La Biblioteca de Catalunya (BC) va acollir un curs sobre tècniques de restauració d'enquadernacions en pergamí (15-17 d'abril de 2013), adreçat a professionals de la preservació, perquè en coneguessin les estructures i les respostes als tractaments.

El juliol de 2012, l'Escola Superior de Música de Catalunya va organitzar el curs «El *Codex Calixtinus*, misteris i evidències» impartit per Juan Carlos Asensio, centrat en el contingut musical i en la comparació del còdex de Santiago amb una còpia de mitjan segle XII a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que presenta nombroses variants en la notació i l'ordre de les peces. Els llibres medievals en les comunitats jueves van motivar la conferència de Sílvia Planas (Museu d'Història dels Jueus, Girona) «Els llibres i els béns de Goig, dama jueva dels segles XIV-XV» sobre el cas d'una dona amb una petita biblioteca, i la importància de l'alfabetització i el llibre en la societat medieval, en el marc del Cicle de Conferències Miquel Pujol Canellas (Castelló d'Empúries, 8 de setembre de 2012). També «L'èxode del poble jueu relatat i pintat a la Haggadah d'or» (IEC, 2 de febrer de 2012), a càrrec de la professora Isabel Escandell Proust (Universitat de les Illes Balears), presenta el contingut narratiu del llibre i n'explica el ritual mitjançant les imatges, i les tres *hagadot* de procedència catalana, de mitjan segle XIV, que es coneixen.

Ascensión Mazuela-Anguila (Institució Milà i Fontanals, CSIC) va impartir la conferència «Las artes de canto llano impresas en el mundo ibérico renacentista: contenido medieval y pensamiento moderno» en el Seminari d'Estudis Doctorals (Estudis Medievals) organitzat pel Departament de Ciències Històriques de la Institució Milà i Fontanals (17 d'abril de 2012). Tracta les edicions impreses de *artes de canto llano*, llibrets didàctics que explicaven les regles per a la pràctica del cant gregorià, un dels pocs tipus editorials pensats per a la divulgació musical en els segles XVI-XVIII.

Diverses conferències van tenir lloc a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la UB, convocades per Exemplar, Grup d'Estudis del Patrimoni Bibliogràfic i Documental. Natalia Maillard (European University Ins-

titute, Florència) va intervenir-hi amb «Lecturas y libros de mujeres en el Renacimiento» (23 de maig de 2012); Silvia Salgado (UNAM) va parlar dels cantorals manuscrits dels segles XVI-XIX a «Libros de coro en México: recuperación documental y musical» (25 d'octubre de 2012), on explica el projecte de recuperació, catalogació i descripció dels cantorals conservats en diverses biblioteques mexicanes, i Stefano Defraia (Institutum Historicum Ordinis de Mercede), dels arxius i biblioteques d'un orde religiós, i el seu valor per a la història (22 de maig de 2013).

L'Ateneu Barcelonès va organitzar «Homenatge a Josep Pedreira (1917-2003) i els *Llibres de l'Óssa Menor*» (10 de juliol de 2012) on Joana i Ricard Pedreira Font, Mireia Sopena i Josep Lluch van glossar la figura de l'editor i la seva contribució a la revifalla de la poesia catalana mitjançant la creació, el 1949, de la col·lecció «Llibres de l'Óssa Menor».

Arran de la mort de Josep Maria Pujol, estudiós de la tipografia, el Museu del Disseny de Barcelona va acollir una sessió d'homenatge, el 4 de desembre de 2013, on van intervenir Pilar Vélez (Museu del Disseny), Fèlix Bella (Campgràfic Editors), Francisco Rico (Real Academia Española), Oriol Pibernat (EINA) i Anna Calvera (UB). En l'acte es va presentar el llibre homenatge *Jan Tschichold y la tipografía moderna*, comentat a l'apartat de publicacions (Pujol, 2013). Jordi Duró, en la Typoweek 2012 (4 de juliol), va pronunciar la conferència «Inspiracions», sobre el disseny gràfic i les tipografies art déco, entre les quals la «cubista», que en els anys vint i trenta va esdevenir una tipografia avantguardista transversal, adoptada en tots els àmbits socials d'Espanya.

4.3 Exposicions

El patrimoni documental ha estat motiu d'exposicions divulgatives en diversos llocs, o ha format part significativa d'exposicions dedicades a altres assumptes. Començaré per les que, en tot o en part, incloïen documents d'una època determinada, que citaré per ordre cronològic del període cobert. Les dades relatives al lloc i als dies de l'exposició es trobaran a l'annex d'exposicions, ordenades alfabèticament pel nom. En general, són les institucions patrimonials (biblioteques i arxius) que les organitzen per difondre'n els fons, i se'n pot constatar la continuïtat en la programació d'entitats,

com ara la Biblioteca de Catalunya. Es pot remarcar la consolidació de les exposicions de la Biblioteca de Reserva de la UB, sovint amb poques peces exposades, però de gran qualitat, ben seleccionades i amb un discurs expositiu molt coherent, moltes vegades vinculat a alguna activitat (conferència, congrés, etc.) que té lloc a la Universitat. Es pot confirmar també la importància creixent donada a la presentació de documents de tot tipus en exposicions sobre art, història, etc., ja com a material per contextualitzar l'assumpte central, ja com a material d'interès per si mateix.

«Abans del diluvi. Mesopotàmia, 3500-2100 aC» va ser una gran exposició sobre els sumeris i els orígens de la civilització a Mesopotàmia. S'hi exhibien peces artístiques i arqueològiques relacionades amb aquesta cultura i, entre elles, un bon nombre de tauletes i materials inscrits amb escriptura cuneïforme que mostraven el naixement i l'evolució de l'escriptura i el seu ús en el seu primer mil·lenni d'existència.

El *Còdex calixtí*, d'actualitat arran d'haver-se recuperat el juliol de 2012, un any després del furt a Santiago de Compostel·la, era el nucli de l'exposició «A la llum del Calixtí: el còdex de Santiago», mostra didàctica sobre la història i els continguts del còdex del segle XII amb facsímils del llibre, originals d'altres llibres més moderns i algunes obres d'art relacionades. Molt significativa, si no per la quantitat, sí per la qualitat de les peces exposades, era la presència de còdexs medievals a «Catalunya 1400. El gòtic internacional», exposició de les millors peces del gòtic internacional fetes a Catalunya, juntament amb altres d'europes que en permetessin la comparació. S'hi trobaven nou manuscrits miniats, amb dues obres mestres de la miniatura i il·luminació catalanes dels segles XIV i XV: el *Missal de Santa Eulàlia* (1403, a la Catedral de Barcelona), il·luminat per Rafel Destorrents, i el *Saltiri ferial i llibre d'Hores* de Bernat Martorell (1430-1435, a l'Arxiu Històric de la Ciutat). A més, hi havia dos obres franceses del XIV: el *Missale parvum* amb miniatures de Jean de Toulouse (a l'Arxiu de la Corona d'Aragó) i un còdex amb poemes de Guillaume de Machaut, amb miniatures anònimes (del Corpus Christi College, Cambridge). Al voltant de Rafael Destorrents, es van reunir tres còdexs i dos fragments il·luminats per aquest artista o el seu cercle, i un de procedent de França, del Mestre d'Estocolm.

El pas del manuscrit al llibre imprès es pot veure en «Pere Miquel Carbonell i els llibres (col·lecció del CRAI Biblioteca de Reserva)», que recull vint-i-dos llibres procedents de la nodrida biblioteca del notari, humanista i arxiver Carbonell (1434-1517): tres manuscrits, divuit incunables de diferents procedències i un imprès de 1503, tots amb anotacions del propietari. Ja del segle XVI, «La impremta Plantin-Moretus al CRAI Biblioteca de Reserva» mostra una selecció de les edicions de l'Officina Plantiniana, la majoria de temàtica religiosa i de l'etapa en què la va dirigir Jan Moretus.

«Prestatges de paper: els catàlegs de venda de llibres» exposava catàlegs impresos de llibreters, del primer terç del segle XVIII a mitjan segle XIX, de Barcelona, Lió, Ginebra i altres llocs d'Europa. Finalment, l'exposició «Col·leccions catalanes 1830-1939: una passejada pel disseny de col·leccions» mostrava la història de les principals col·leccions editorials catalanes, de 1830, quan Bergnes de les Cases en publica les primeres, al final de la Guerra Civil, amb les de Josep Janés o Edicions del Front.

Diverses exposicions es van dedicar a la tipografia. El Museu de Lleida va acollir «Futura, una glòria tipogràfica», sobre el tipus creat per Paul Renner l'any 1927 i sobre la seva influència i ús fins als nostres dies. «Tipoferits (ferits per les tipos)» mostrava materials actuals impresos amb tipografia de fusta i plom i amb procediments antics, obra d'Andreu Balius, Bunkertype, Laurenpress, Joan Pujagut i l'Automatica. «Tipografia: tipus de grafia» mostra a partir de llibres i revistes l'evolució dels tipus i els usos que han tingut, en la impremta i les arts gràfiques. «Petites, però grans» exposava publicacions de petites empreses editorials, des de Publicacions de *La revista* (1916) fins a l'actualitat, i en mostrava la tasca cultural i comercial arreu del territori, i la qualitat amb què treballen.

«La il·lustració gràfica a llibres i revistes» mostrava l'evolució i les tècniques d'il·lustració en els llibres, les publicacions periòdiques i els fulls solts, a partir d'exemplars il·lustrats i matrius i objectes usats en el procés d'estampació o impressió. La il·lustració en llibres és l'element central d'«Evolució de les imatges en textos de tècniques culinàries (1867-2012)», que mostra el valor didàctic de les imatges en llibres de cuina, i és alhora una història de les tècniques de reproducció de les imatges. El dibuix publicitari de moda, en l'etapa de l'art déco, centra «Figurins,

1914-1935. Luxe i modernitat», amb l'exposició de revistes i làmines il·lustrades que mostren l'evolució de la moda.

El gravat i les seves tècniques centrava «De Dürer a Morandi. Gravats de la Fundació William Cuendet & Atelier de Saint-Prex», amb cent deu gravats que conformen una història del gravat entre el començament del segle XV i mitjan segle XX, i mostres de diferents tècniques i artistes, entre els quals Rembrandt, Piranesi, Goya i altres grans gravadors. En «Les arts de Piranesi» s'exposaven els gravats d'aquest arquitecte i gravador. Els gravats de Miró es van mostrar a «Joan Miró. Obra gràfica» i els seus cartells, molts de commemoratius de fets o esdeveniments que avui són història, van ser el centre de «Joan Miró. Cartells d'un temps, d'un país». «El Nadal de Miquel Plana» va recollir les nades dibuixades i gravades per Miquel Plana i Corcó (1943-2012), pintor, gravador, dibuixant i editor olotí. Finalment, cal citar l'exposició dedicada al dissenyador gràfic, artista i fotògraf Claret Serrahima: «Claret Serrahima. De cap a peus». Algunes de les exposicions dedicades a mostrar l'obra de fotògrafs importants han estat «La maleta mexicana. El redescobriments dels negatius de la Guerra Civil espanyola de Capa, "Chim" i Taró» o «Jo faig el carrer. Joan Colom, fotografies 1957-2010».

«Carregat de romanços!» mostra i explica els impresos de fil i canya catalans: auques, romanços, ventalls, retallables, goigs, etc., de la gran col·lecció formada per Pau Vila, avui a la Fundació Bosch i Cardellach, on es van exposar. A «La Barcelona irreverent» també s'exposava un bon nombre d'impresos menors (cartells, invitacions, fullets, etc.) al voltant de l'associacionisme cultural de la segona meitat del segle XIX i de dues entitats recreatives de l'època: La Societat del Born (1858-1873) i El Niu Guerrer (1874-1936), que en mostraven les activitats i reflectien les maneres de divertir-se de la societat barcelonina. Aquest tipus de material era també la base d'«El Paral·lel, 1894-1939. Barcelona i l'espectacle de la modernitat», al voltant dels teatres i locals d'espectacles de la ciutat, amb una gran quantitat de materials gràfics de tot tipus.

El centre d'un bon nombre d'exposicions ha estat un autor, del qual s'exhibeixen manuscrits o edicions de les seves obres: Maquiavel («La fortuna de Maquiavel», amb edicions d'*Il principe* per commemorar-ne els cinc-cents anys de la publicació original i d'obres relacionades),

Antoni de Capmany i de Montpalau, Joan Maragall, Josep Carner, Josep Maria de Sagarra, Ignasi Agustí, Tísner, Espriu («Amb una lletra clara i prou petita» i «Espriu: "He mirat aquesta terra"»), el dibuixant Muntanyaola i Narcís Comadira, Roberto Bolaño o «Diàleg de la literatura catalana amb el món. PEN Català, 90 anys». En el camp de la música, en trobem de Richard Wagner (i el seu traductor i estudiós Joaquim Pena), l'arpista Esmeralda Cervantes, Robert Gerhard, Joaquim Homs i Joan Guinjoan, o «Efemèrides musicals 2012».

Sobre els nous suports i tipus documentals apareguts al segle XIX, poden citar-se «Uns incunables del sonor: la col·lecció Regordosa-Turull de cilindres de cera» amb els cilindres enregistrats conservats a la Biblioteca de Catalunya, i «+ de 60 discos dels 60», amb discos en diversos formats, també de la BC. Els primers aparells i sistemes per enregistrar i veure imatges en moviment es van poder veure a dues exposicions fetes amb materials de la col·lecció de Josep M. Queraltó, una de les més grans d'Europa en el seu gènere: «Il·lusió i moviment. De les ombres al film» (a la capella de Santa Àgata) i «L'experiència màgica del cinema. Col·lecció Josep M. Queraltó» (a l'Edifici Històric de la UB). S'hi podien veure aparells i objectes, com ara ombres xineses, llanternes màgiques, diorames, etc., i màquines dels primers temps del cinema, similars a les que també es van poder veure a «Georges Mèlies. La magia del cine», exposició dedicada als antecedents i els primers temps del setè art. Relacionada amb el cinema, es troba l'exposició «Imatges confrontades. La Guerra Civil i el cinema», amb documents (fotografies, cartells, materials de publicitat, guions, etc.) referits a pel·lícules sobre la guerra i a la productora Laya Films.

Són habituals les mostres dels centres patrimonials que n'exposen peces representatives del fons, al voltant d'una temàtica o d'un tipus documental, per divulgar les seves col·leccions. A la Biblioteca del Castell de Peralada s'ha pogut veure «Els comtes de Peralada i Mallorca en el museu de Peralada», amb documents que mostren els vincles dels comtes de Peralada amb Mallorca, de la biblioteca del castell i provinents de l'Arxiu del Regne de Mallorca (Palma), i llibres i objectes (principalment quadres amb retrats de la família) de la família Rocabertí, des del segle IX fins al 1899, quan s'extingeix la nissaga. Al mateix lloc es va mostrar «Viatges i viatgers. De Colom als comtes de Peralada», amb peces d'entre

1493 i el final del segle XIX, al voltant del fet de viatjar: relacions de viatges i peregrinacions, llibres de viatges, guies, postals o manuscrits, com ara *Peregrinació de la ida per Catalunya*, d'un franciscà del segle XVI, i sobre establiments, per exemple, hotels i balnearis. El viatge i el turisme són també el centre d'«Anem de vacances: el turisme fins al 1936», amb el mateix tipus de materials, dels fons de la BC, i de «Barcelona a mà. Guies urbanes, 1776-2004», amb part del ric fons de guies de Barcelona de l'AHCB.

El Centre Bonastruc ça Porta (Girona) va exposar part dels llibres antics de la Biblioteca E. E. Schalit, edicions de textos i comentaris bíblics des de 1595 fins a l'actualitat, i obres relacionades amb la Bíblia. Els llibres de devoció privada (llibres d'hores, devocionaris, novenes, arts de bon morir, oracions, estampes, etc.) han estat l'assumpte de «Devocions i llibres» amb llibres de la Biblioteca Central Xavier Amorós (Reus) dels segles XVI-XIX, i d'«Imatge, devoció i identitat», amb llibres i estampes religiosos del fons de la UB. La biblioteca esmentada de Reus també ha programat exposicions de goigs (de la col·lecció de Salvador Torrell i Eulàlia, donada a la biblioteca) i de diaris locals d'entre mitjan segle XIX a 1939 a «Premsa i societat a Reus».

El llibre jurídic ha estat la base d'exposicions, com ara «Els juristes de les llibertats catalanes (segles XVI-XX)», a la BC, amb impresos i manuscrits representatius de la cultura jurídica entre 1599 i 1935, o «"La Pepa" i altres constitucions», on l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona (ICAB) mostrava exemplars de totes les constitucions espanyoles des de la de Cadis de 1812.

Els esdeveniments i les figures històriques són al centre de «Skanderbeg. L'heroi, el mite», petita mostra sobre el cabdill albanès, amb materials de la BC, o «Després d'Utrecht. Una Barcelona sentenciada, 1713-1714», a l'AHCB, amb llibres, gravats i revistes contemporànies i posteriors a la Guerra de Successió. «Barcelona en postguerra, 1939-1945: la cultura oficial de la Barcelona franquista», a partir de la documentació inèdita conservada als arxius municipals, mostra els canvis en la ciutat i en la vida quotidiana dels barcelonins en els primers anys de la postguerra.

La història econòmica és la base d'altres mostres. Per commemorar els quaranta anys de l'Escola Tècnica

Superior d'Enginyeria Agrària de Lleida, la biblioteca va exposar part del seu fons, amb obres publicades de 1513 (*l'Agricultura general...* de Gabriel Alonso de Herrera) a l'actualitat. «La veu de les colònies industrials» (BC) i «El món del treball industrial a la Catalunya del primer terç del segle XX: les llavors de la revolució» (Museu Etnogràfic de Ripoll) mostren les circumstàncies del treball industrial en el segle XIX i el primer terç del XX, durant la industrialització catalana i la consolidació d'una classe i un pensament obrers.

Finalment, es troben algunes exposicions al voltant de les ciències. El fons de farmacopees de la Biblioteca de Farmàcia-UB es va mostrar a l'exposició del mateix nom, amb farmacopees i altres materials que les tracten: tesis doctorals, catàlegs d'exposicions, discursos, etc. «Santiago Ramón y Cajal a la Universitat de Barcelona: gestació d'un premi Nobel» (Facultat de Medicina, UB) incloïa materials documentals, bibliogràfics, fotogràfics i objectes del període en què va ser catedràtic de la UB (1887-1892). «L'evolució en la cura de la salut dels infants: del segle XIX al XX» exposava llibres, fotografies, cartells i programes de curs que recullen la història de la càtedra i del servei de Pediatria de la UB des que es crea el 1888, com també l'impacte social i sanitari que ha representat per a la infància del país. Finalment, «L'utilatge químic en llibres i catàlegs» mostrava l'evolució de l'utilatge tal com es mostra en llibres i catàlegs, des de 1556 fins al segle XXI, complementada amb peces de laboratori antigues.

De temàtica general, la biblioteca de Balsareny va exposar un conjunt d'edicions facsímils de llibres catalans antics, fent una petita història de la literatura catalana: des del facsímil de les *Homilies d'Organyà* o la crònica de Jaume I a les gramàtiques catalanes de Fabra (1912 i 1918).

Per acabar, esmentaré una exposició feta a Madrid, però amb materials creats a casa nostra. «Lope de Vega en la piel de Brugalla» mostra part dels tres-cents vint-i-cinc llibres d'obres de Lope que el municipi de Madrid va adquirir al bibliòfil barceloní Ricard Viñas Geis, entre els quals hi havia primeres i rares edicions. A banda, molts els havia enquadrat Emili Brugalla i el seu taller, i constituïen un dels fons més complets i variats de la seva activitat.

ANNEX DE PUBLICACIONS

A continuació es ressenyen obres publicades a Catalunya o publicades fora sempre que la temàtica faci referència a la història dels documents o els fons patrimonials catalans o quan l'autor sigui català o vinculat laboralment a una institució catalana. Els articles i les parts de monografies es donen en la versió ampliada, citada al començament.

Alabrús Iglesias, Rosa María (coord.) (2012). *La memoria escrita de los dominicos: Corona de Aragón, época moderna*. Sant Cugat: Arpegio. 217 p. ISBN 978-84-938261-5-4. Contingut: La tradición catalana y los dominicos / Rosa María Alabrús Iglesias - Jesuitas contra dominicos: el caso del jesuita Pierre Poussines y el dominico Melchor Cano / Enrique García Hernán - Historia y glorias dominicanas en la obra editorial de fray Juan Tomás de Rocabertí / Emilio Callado Estela - Jacinto Segura OP y la construcción de la historiografía y memoria dominicanas / Alfonso Esponera Cerdán - Vidas y obras de Bartolomé de las Casas en autores dominicos de la época moderna / Bernat Hernández - La proyección editorial de los dominicos en la Cataluña moderna / Carlos Blanco Fernández - Memoria y tradición en la dominica catalana Hipólita de Jesús / María Laura Giordano.

Alberú Gómez, María del Carmen (2012). *Relación de Michoacán y Códice florentino: la huella medieval en dos códices del siglo XVI*. [recurs electrònic]. Directors: José Enrique Ruiz-Domènec. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi doctoral, UAB, Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana, 2-7-2012. ISBN 978-84-490-3088-8.

Alcoberro, Agustí (2013). *Barcelona 1714: els gravats de la guerra de Successió*. Selecció i documentació de les imatges Santi Barjau, Elisa Regueiro i Eloïsa Sendra. Barcelona: Efadós: Arxiu Històric de la Ciutat. 211 p. ISBN 978-84-15232-47-6.

Alcorn, John; McCain, Murray (2013a). *¡Libros!* Barcelona: Gustavo Gili. 48 p. (Los cuentos de la cometa). ISBN 978-84-252-2641-0.

— — (2013b). *Llibres!* Barcelona: Gustavo Gili. 48 p. (Los cuentos de la cometa). ISBN 978-84-252-2575-8.

Alturo, Jesús; Torras, Miquel; Castro, Ainoa (ed.) (2012a). *La escritura visigótica en la Península Ibérica: nuevas aportaciones: jornadas Internacionales, Seminari de Paleografia, Codicologia i Diplomàtica: 26 de mayo de 2010*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. 181 p. (Congressos; 3). Actes de la jornada. ISBN 978-84-4902-862-5. Contingut: La escritura visigótica cursiva en su periodo primitivo / Isabel Velázquez Soriano, p. 15-54 – Sobre la escritura visigótica en León y Castilla durante su etapa primitiva (siglos VII-X): algunas reflexiones / Marta Herrero de la Fuente, José Antonio Fernández Flórez, p. 55-104 – La escritura visigótica redonda en Galicia: documentos de la catedral de Lugo (1019-1077) / Ainoa Castro Correa, p. 105-114 – La escritura visigótica de los centros mozárabes en su periodo primitivo / Carmen del Camino Martínez, p. 115-144 – La escritura visigótica en la historiografía ilustrada española del siglo XVIII / Miquel Torras Cortina, p. 145-164 – A escrita visigòtica na chancelaria de Afonso Henriques (1109-1185): alguns aspectos / Maria José Azevedo Santos, p. 165-180.

— — (ed.) (2012b). *Jornades Internacionals sobre Història del Llibre i de la Lectura (2es: 2010, Sant Cugat del Vallès). La producció i circulació de llibres clandestins des de l'antiguitat fins als nostres dies: actes de les segones Jornades Internacionals sobre història del llibre i de la lectura: 20 i 21 d'octubre de 2010*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2012. 118 p. (Congressos; 3). ISBN 978-84-4902-840-3.

Arias Durá, Raquel (2013). *La revista La hormiga de oro: análisis de contenido y estudio documental del fondo fotográfico* [recurs electrònic]. Director: Juan Miguel Sánchez Vigil. Madrid: Universidad Complutense de Madrid. Tesi doctoral, UCM, Departamento de Biblioteconomía y Documentación, 24-6-2013.

Arxiu de la Corona d'Aragó (2013). *Del más allá al Nuevo Mundo: los viajes medievales y las Capitulaciones de Colón en el Archivo de la Corona de Aragón = Del més enllà al Nou Món: els viatges medievals i les Capitulacions de Colom a l'Arxiu de la Corona d'Aragó* [recurs electrònic]. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. 1 PDF (182 p.).

Atlas de Fernão Vaz Dourado (2012). Barcelona: M. Moleiro. 2 v. Ed. facsímil del ms. Arquivo nacional da

Torre do Tombo – Volumen de estudio: Introducción / Silvestre Lacerda – Presentación / João Carlos Garcia - Fernão Vaz Dourado: notas biográficas en contexto histórico / Amélia Polónia - Los atlas de Fernão Vaz Dourado en la cartografía del siglo XVI / Maria Fernanda Alegria - Historia de un códice ; Descripción del atlas / João Carlos Garcia - Las imágenes del atlas: una interpretación iconográfica / Alexandra Curvelo - Los colores de Fernão Vaz Dourado / Maria João Melo, Márcia Vilarigues, Vânia S. F. Muralha, Rita Castro - Un nuevo momento para el atlas... / Ana Fialho, Sónia Domingos, Teresa Araújo. ISBN 978-84-96400-82-5.

Balcells, Albert (2013). *Jaume Massó i Torrents i la modernitat, 1863-1943: de L'Avenç a l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Secció Històrico-Arqueològica. 187 p. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; 95). ISBN 978-84-9965-187-3.

Beltran, Vicenç; Avenoza, Gemma; Soriano, Lourdes (2013). *BITECA: Bibliografia de textos antics catalans, valencians i balears. Biblioteques i arxius valencians*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua; Universitat de València; Barcelona: Universitat de Barcelona. 432 p.+ 1 CD-ROM. ISBN 978-84-4753-681-8.

Biblioteca de Catalunya. *El blog de la BC* [recurs electrònic]. [Barcelona]: Biblioteca de Catalunya, 2012-. Comença el 9-1-2012. <<http://www.bnc.cat/El-Blog-de-la-BC>>

Breviario de Isabel la Católica (2012). Barcelona: M. Moleiro. 2 v. Ed. facsímil del ms. British Library Add. Ms. 18851 – Volumen de estudio: Introducción / Scott McKendrick - Coordenadas históricas de un breviario / Elisa Ruiz García, S. McKendrick – Contenido y autoría; Descripción de las ilustraciones / Nigel Morgan. ISBN 978-84-96400-61-0. Amb edicions en anglès i francès.

Burke, Peter (2012a). *Historia social del conocimiento. Vol. II, De la Enciclopedia a la Wikipedia*. Traducció: Carmen Font Paz y Francisco Martín Arribas. Barcelona: Paidós Ibérica. 400 p. (Orígenes). ISBN 978-84-493-2749-0. Traducció de: *A social history of knowledge. II, From the Encyclopédie to Wikipedia*, 2012.

— (2012b). *Historia social del conocimiento. Vol. I, De Gutenberg a Diderot*. Traducció: Isidoro Arias. 1a ed.,

4a reimpr. Barcelona: Paidós Ibérica. 321 p. (Orígenes). ISBN 978-84-493-2908-1. Reimpressió de l'edició de 2002. Traducció de: *A social history of knowledge. I, From Gutenberg to Diderot*, 2000.

Busqueta Riu, Joan J. (2013). *Acta de la Cort de Cervera: en els orígens de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: Millennium Liber. [33] f. Volum d'acompanyament de l'edició facsímil del manuscrit de l'Arxiu Comarcal de la Segarra, amb l'acta de la cort de 1359.

Cadena, Josep M. et al. (2012). *La Barcelona irreverent: de la societat del Born al Niu Guerrer (1858-1910): Barcelona del 4 de desembre del 2012 al 26 de maig del 2013*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. 87 p., 1 CD-ROM. (Quaderns del Museu Frederic Marès. Exposicions; 16). ISBN 978-84-9850-426-2. Contingut: El perquè d'una exposició: la Barcelona irreverent: de la Societat del Born al Niu Guerrer (1858-1910) / Pilar Vélez, p. 11-18 - Somriures i rialles de l'històric humor barceloní / Josep M. Cadena, p. 19-34 - La Sala de les diversions del Museu Frederic Marès i les col·leccions de les societats recreatives del Born i el Niu Guerrer / Ernest Ortoll Martín, p. 35-46 - La Barcelona irreverent, 1840-1910: el sentit de la paròdia: de la Societat del Born al Niu Guerrer / Jordi Pablo i Grau, p. 47-54 - Imatges de La Barcelona irreverent / Jordi Pablo i Grau.

Calvet, Louis-Jean (2013). *Historia de la escritura: de Mesopotamia hasta nuestros días*. Traducció de Javier Palacio Tauste. Barcelona: Paidós. 263 p. (Contemporánea. Serie Humanidades). ISBN 978-84-08-11888-6. Reedició de la traducció publicada el 2001.

Canet, José Luis (dir.) (2012). *Tipobibliografia valenciana: siglos XV y XVI* [recurs electrònic]. Hi han intervingut: Ramón Eleuterio, Laura Garrigós. [València: Universitat de València, 2012-]. <<http://parnaseo.uv.es/tipobibliografia/Tipobibliografia.html>>

Cantarell, Elena (2013). *La vida en un poble de la Catalunya interior, segles XIV-XVI: localització, recuperació, organització i explotació dels fons documentals de Cubells* [recurs electrònic]. Directora: Teresa Maria Vinyoles. Barcelona: Universitat de Barcelona. Tesi doctoral, UB, Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica, 5-9-2013.

Capdevila, Jaume (coord.) (2012). *Cu-cut!: sàtira política en temps traspalsats (1902-1912)*. El Papiol: Efadós. 218 p. (Pinzells satírics). ISBN 978-84-15232-19-3. Contingut: Els dibuixants del «Cut-Cut!» / Ricard Mas Peinado - La lliga dels ninots extraordinaris / Sebastià Roig - «Cut-Cut!», tribuna periodística suspesa pels seus editors / Josep Maria Figueres - La historieta a principis del segle XX / Antoni Guiral - Iconografia del catalanisme insolent / Josep Pinyol Vidal - El «Cut-Cut!» i la censura / Lluís Solà i Dachs - «Cut-Cut!» i els precedents catalans del «merchandising» / Josep Maria Cadena - Els calendaris del «Cut-Cut!» (1903-1912) / Jordi Artigas - Qui va ser Manuel Folch i Torres?: el director de Cu-cut! / Ramon Folch i Camarasa - Josep Baguñà, l'editor del «Cut-Cut!» / Cecília Vidal Maynou - La revista que va marcar època; L'ona expansiva dels fets del «Cut-Cut!»; Viatge apassionant al fons d'un tinter: la formació d'un estil / Jaume Capdevila.

Capdevila, Jaume (coord.) (2013). *Lesquella de la torratxa 1879-1939: 60 anys d'història catalana*. El Papiol: Efadós. 232 p. (Pinzells satírics). ISBN 978-84-15232-58-2. Contingut: *Lesquella de la torratxa: 60 anys d'història catalana* / Jaume Capdevila - Els López, gran nissaga d'editors / Jordi Riera Pujal - Josep Roca i Roca i *Lesquella de la torratxa* / Lluís Solà i Dachs - Els altres editors de *Lesquella* / J. Capdevila - Els escriptors de *Lesquella* / Albert Rossich - *Lesquella*, tribuna d'una Barcelona que viu i parla / Josep Pinyol Vidal - *Lesquella*, crònica gràfica del segle XIX / Jordi Farré - *Lesquella* al segle XX: senyor Esteve, «xanxes», multituds i noies boniques / Santi Barjau - Defensors de la República (1931-1936) / Sebastià Roig - Dibuxants a la trinxera / Joan Manuel Soldevilla - La publicitat de *Lesquella de la torratxa* / Víctor Oliva Pascual, Oriol Oliva Sanosa - Especials, números extraordinaris i almanacs / Rhianon McGlade - Els dibuixants, elements bàsics del setmanari / Josep Ma. Cadena - Catàleg de dibuixants / Ramon Serra Massana.

Capdevila i Capdevila, Joaquim (ed.) (2013). *Prensa i societat: aspectes polítics, econòmics i socials*. Reus: Edicions del Centre de Lectura; Tarragona: Arola. 212 p. (Assaig de les edicions del Centre de Lectura; 127). ISBN 978-84-94203-55-8. Contingut: La prensa y la difusió de las luces en la España del siglo XVIII / Carlos Martínez Shaw - La prensa europea en la Edad Moderna: unas anotaciones / Luis Navarro Miralles - La difusió de les idees liberals a la premsa d'inicis del segle XIX / Josep

Fàbregas Roig - La premsa satírica com a arma política: Reus (1868-1936) / Marc Ferran - Les revistes modernistes de Reus / Magí Sunyer - La premsa falangista: guerra i postguerra / Joan Maria Tomàs - Premsa, lectors i lectures de l'Antic al Nou Règim: Reus, 1813-1814 / Victòria Rodrigo Fuentes - La premsa històrica a Reus (1813-1939) / Joan Navais Icart. Comunicacions de les Jornades d'Història de la Premsa (2012).

Cardona, Giorgio Raimondo (2013). *Antropologia de la escritura*. Traducció: Alberto L. Bixio. Barcelona: Gedisa. 236 p. (Antropologia. Cla-de-ma). Tít. orig.: *Antropologia della scrittura*. Reedició de la traducció publicada el 1994.

Carmona, Anna M. et al. (2012). *Concòrdia i patrimoni: tresors de la farmàcia catalana: commemoració del 5è centenari de l'edició del llibre de la Concòrdia dels apotecaris de Barcelona, 1511-2011*. [Barcelona]: Universitat de Barcelona. 146 p. Publicat amb motiu de l'exposició al vestibul de l'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona (del 16 d'octubre al 16 de desembre de 2011). ISBN 978-84-4753-607-8. Contingut parcial: Àmbit 1: Concordie Apothecariorum Barchinone; «El remei més eficaç per a la seva salut: de venda en apotecaries i adrogueries»: la publicitat i l'embalatge / Pilar Mateo, Eva Marín. Estudi comparatiu de les dues primeres farmacopees europees: el Receptari florentí (1498) i la Concòrdia de Barcelona (1511) / Anna M. Carmona i Cornet.

Carregat de romanços!: plec de fil i canya del llegat Pau Vila de la Fundació Bosch i Cardellach: catàleg de l'exposició, abril-octubre 2013 (2013). Textos: Josep Ache; fotografies: Berta Tiana. Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach. 44 p.

Castro Correa, Ainoa (2012). *La escritura visigótica en Galicia. I, Diócesis lucense* [recurs electrònic]. Director: J. Alturo Perucho. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi doctoral, UAB, Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana, 7-6-2012. ISBN 978-84-4904-435-9.

Comas i Güell, Montserrat (2012). *La impremta catalana i els seus protagonistes: a l'inici de la societat liberal (1800-1833)*. València: Universitat de València. 368 p. (Història oberta; 202). XXVII Premi Ferran Soldevila de Biografies, Memòries i Estudis Històrics. ISBN 978-84-3708-782-5.

- Contreras Ruiz, Josep (2013). *El somriure de la política: ninotaires al voltant de la Segona República* [recurs electrònic]. Codirectors: Enric Ucelay-Da Cal, Josep Pich i Mitjana. [Barcelona]: Universitat Pompeu Fabra. 1 PDF (533 p.). Tesi doctoral, UPF, Departament d'Humanitats, 2012.
- Corbeto, Albert; Garone, Marina (2012). *Història de la tipografia: l'evolució de la lletra des de Gutenberg fins a les foneries digitals*. Lleida: Pagès. 294 p. ISBN 978-84-9975-121-4.
- Corpus bibliogràfic digital de la literatura catalana de l'Edat Mitjana: BILICAME* (2013) [recurs electrònic]. [Alacant]: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. <<http://www.iifv.ua.es/bilicame/cat>>.
- Cruz Ruiz, Juan (2013). *Especies en extinción: memorias de un periodista que fue editor*. Barcelona: Tusquets. 457 p. (Tiempo de memoria; 96). ISBN 978-84-8383-469-5.
- Cuellas Campodarbe, Robert (2012). *El «Llibre de Costums, Privilegis i Ordinacions» de la ciutat de Balaguer*. Lleida: Universitat de Lleida. 246 p. (Col·lecció El comtat d'Urgell; 11). Amb textos de Xavier Rull, Josefina Planas i Adelina Millet. ISBN: 978-84-84093-9-30.
- Dalla Corte Caballero, Gabriela (2013). *Cultura y negocios: el americanismo catalán de la Revista Comercial Ibero-Americana Mercurio (Barcelona, 1901-1938)*. Barcelona: Casa Amèrica Catalunya. 221 p. (KM 13.774). ISBN 978-84-85736-60-7.
- Doria, Sergi (2013). *Ignacio Agustí, el árbol y la ceniza: la polémica vida del creador de La saga de los Rius*. Con un prólogo de Carlos Ruiz Zafón. Barcelona: Destino. 352 p. (Imago mundi; 244). ISBN 978-84-2334652-3.
- Escobar Laplana, David (2012). *Una colección para la transición (1973-1978): Espejo de España, de la Editorial Planeta*. Gijón: Trea. 246 p. (Biblioteconomía y administración cultural; 240). ISBN 978-84-9704-585-8.
- Estudis de cultura escrita i visual*. 1 (2012-). Girona: Grup de Recerca en Estudis Culturals, Institut de Recerca Històrica, Universitat de Girona. Anual.
- L'experiència màgica del cinema: Col·lecció Josep Queraltó* (2013). Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona. 92 p. (Biblioteca universitària). ISBN 978-84-475-3740-2.
- Fernández Rius, Núria (2013). *Pau Audouard: fotografia en temps de Modernisme*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2013. 376 p. (Memoria artium; 13). ISBN 978-84-475-3692-4.
- Figueres, Josep Maria (2012). *El periodismo catalán: prensa e identidad: un siglo de historia (1879-1984)*. Madrid: Fragua. 656 p. ISBN 978-84-7074-513-3.
- Fournier-Antonini, Guenièvre (2012). *Barcelone, Gênes et Marseille: cartographies et images, XVIIe-XIXe siècle*. Turnhout: Brepols. 863 p. (Terrarum orbis; 10). ISBN 978-2-503-54492-2.
- Frutiger, Adrian (2012). *El libro de la tipografía* [recurs electrònic]. Barcelona: Gustavo Gili. 1 fitxer PDF. ISBN 978-84-252-2133-0. Publicació electrònica de l'obra impresa el 2007.
- Gili, Mònica; Puente, Moisés; Rojals, Marta (ed.) (2013). *Editorial Gustavo Gili: una historia, 1902-2012*. Barcelona: G.G. 333 p. Contingut: Orígenes y primeros pasos de la Editorial Gustavo Gili; Gustau Gili Roig y Jacques Schiffrin, una amistad de veinte años; *El Casares*: historia de un diccionario (1915-1942) / Philippe Castellano – Un «viejo plan» de Gustau Gili Roig: la *Historia de la literatura española* de Ángel Valbuena Prat / David González Ramirez – La Editorial Gustavo Gili: una escuela de constructores de arquitectura / Jaume Avellaneda – El arte de hacer libros / Daniel Giralt-Miracle – Picasso y los Gili: breve historia del editor de Picasso en España / Claustre Rafart – Una editorial familiar catalana en América Latina / María Fernández Moya – Exterior e interior: la sede de la Editorial Gustavo Gili (1954-1960) de Joaquim Gili y Francesc Bassó / Ignasi de Solà-Morales – Colecciones / Juan José Lahuerta – *De Punto y línea y Comunicación visual* a *GG diseño* / Anna Calvera – *FotoGGrafía* / Juan Naranjo – Una aportación desde dentro / Xavier Güell – Una cartografía provisional / Carles Muro.
- Ginesti Rosell, Anna (2012). *Epigrafia funerària d'estrangers a Atenes (segles VI-IV aC)*. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica. 402 p. (Documenta; 19). ISBN: 978-84-939033-4-3.

Gómez Salamanca, Daniel (2012). *Tebeo, cómic y novela gráfica: la influencia de la novela gráfica en la industria del cómic en España* [recurs electrònic]. Director: Josep Rom Rodríguez. Barcelona: Universitat Ramon Llull. Tesi doctoral, URL, Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna, 21-6-2013.

González Germain, Gerard (2012). *Estudi i edició de les inscripcions llatines falses d'Hispania (ca. 1440-1550)* [recurs electrònic]. Directors: Joan Carbonell i Manils, Helena Gimeno Pascual. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi doctoral, UAB, Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana, 12-12-2011. ISBN 978-84-490-2949-3.

González Ruiz, Ramón (coord.) (2013). *Biblia de San Luis: Catedral Primada de Toledo. Commentaire*. Barcelona: Manuel Moleiro. Traducció del volum publicat en castellà el 2004. ISBN 978-84-96400-90-0. Contingut: Prolégomènes / Ramón González Ruiz - La Bible de Saint Louis dans les chapelles royales de France et de Castille / Francisco J. Hernández - Le testament d'Alphonse X / Manuel González Jiménez - La Bible de Saint Louis dans la cathédrale de Tolède / R. González - La Bible de Saint Louis, une Bible moralisée / John Lowden - Étude codicologique / R. González - Les textes dans la Bible de Saint Louis / Klaus Reinhard - Les artistes de la Bible de Saint Louis / J. Lowden - Le Nouveau Testament (moins l'Apocalypse) dans la Bible de Saint Louis / François Bospflug, Yolanta Zaluska - La Bible de Saint Louis et les vitraux de la Sainte-Chapelle / Yves Christe.

Gregori Roig, Rosa Maria (2012). *La impressora Jerònima Galés i els Mey (València, segle XVI)*. [València]: Biblioteca Valenciana. 611 p. (Col·lecció Duc de Calàbria). ISBN 978-84-4825-722-4.

Greuges de Guitard Isarn: 1080-1095 (2013). Barcelona: Millennium Liber. [1] full + 1 full. Facsímil del pergamí 1910 de la Biblioteca de Catalunya. Autor de l'estudi: Joan Anton Rabella.

Gutiérrez Sebastián et al. (2012). *Literatura e imagen: la «Biblioteca Arte y Letras»*. Santander: PUBLICAN-Ediciones Universidad de Cantabria. 253 p. ISBN 978-84-8102-619-1. Contingut: Historia de la *Biblioteca Arte y Letras* (p. 9-64) ; *La leyenda del Rey Bermejo* de Rodrigo Amador de los Ríos, ilustrada por Isidro Gil y Gavilondo (1890): grabado,

literatura y arqueología (p. 225-240) / Borja Rodríguez Gutiérrez - Perfiles y colores de Fernando Martínez Pedrosa y Ángel Lizcano (1882): el cuadro de costumbres a finales del siglo XIX (p. 65-82) ; *El anacronópete* de Enrique Gaspar y Rimbau y Francesc Gómez Soler (1887): primeras imágenes de la ciencia ficción española (p. 207-224) / Juan Molina Porras - *El sabor de la tierra* de José María de Pereda y Apeles Mestres (1882) (p. 83-90) ; *María* de Jorge Isaacs y Alejandro de Riquer (1883) (p. 91-98) ; Las ilustraciones en *Marta y María* de Armando Palacio Valdés y José Luis Pellicer (1884) (p. 121-132) / Raquel Gutiérrez Sebastián - Una relectura finisecular de los *Sainetes* a la luz de sus ilustraciones: los *Sainetes de R. de la Cruz* (p. 99-120) ; Dioses mayores en Arte y letras: la *Miscelánea literaria* de G. Núñez de Arce (p. 183-206) / Montserrat Ribao Pereira - *La Regenta* (1885), de Leopoldo Alas, Clarín: ilustraciones de Juan Llimona y F. Gómez Soler (p. 133-154) ; *La dama joven* de Emilia Pardo Bazán y Mariano Obiols Delgado (1885): una forma de ilustrar un texto (p. 155-182) / Angeles Quesada Novás.

Halperin, Dalia-Ruth (2013). *Illuminating in micrography: the Catalan micrography Mahzor: MS Hebrew 8° 6527 in the National Library of Israel*. Leiden: Brill. xliii, 561 p., 115 p. de lám. (The medieval and early modern Iberian world; 51). ISBN 978-90-04-24443-6.

Herralde, Jorge (2013). *Por orden alfabético: escritores, editores, amigos*. 1a ed. a Compactos. Barcelona: Anagrama. 354 p., [20] f. de lám. (Compactos Anagrama; 627). ISBN 978-84-3397-729-8.

Hoffmann, Annette (2013). *Die Bibel von Gerona und ihr Meister*. Berlin; München: Deutscher Kunstverlag. 400 p. (Italienische Forschungen des Kunsthistorischen Instituts in Florenz; 4. Folge, 9). ISBN 978-3-4220-7196-4.

Iglésias Fonseca, J. Antoni (ed.) (2013). *Communicatio: un itinerari històric*. Molina de Segura: Nausicaä; Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. 235 p. ISBN 978-84-940876-5-3. Actes de les jornades a la UAB el 27-28 d'octubre de 2010. Contingut: Vivarium tra passato e futuro / Fabio P. Troncarelli - Antes de los medios de comunicación de masa / Manuel Castiñeiras (UAB) - Escrits privats, textos públics / Francisco M. Gimeno Blay - Comunicar también es conservar / J. Antoni Iglesias Fonseca (UAB) - «Muchas cartas tengo escritas» / Antonio Castillo Gómez - Els primers mitjans de comunicació de

massa: relacions i gasetes / Henry Ettinghausen - Panoràmica sobre el periodisme i els mitjans de comunicació en llengua catalana a Catalunya / Josep Maria Figueres Artigues (UAB).

Impremta Badia. 1888-2013: cent vint-i-cinc anys embrutant paper (2013). Barcelona: [s. n.]. 123 p.

Infantes, Víctor; Martín Abad, Julián (ed.) (2012). *De re typographica: nueve estudios en homenaje a Jaime Moll*. Editores: Madrid: Calambur. 192 p. (Biblioteca litterae; 27). ISBN 978-84-8359-240-3. Contingut: Olet lucernam / Víctor Infantes & Julián Martín Abad - La más temprana edición escolar de las *Introductiones latinae* de Nebrija (Burgos 1496): avatares de su identificación tipobibliográfica o de la lectura material de un incunable / Mercedes Fernández Valladares - Hacia una tipobibliografía digital / José Luis Canet Vallés - Una colección de comedias atribuidas a Lope / D. W. Cruickshank - «Poesía que vive en variantes»: retorno a Antonio Rodríguez-Moñino de mano del conde de Salinas / Trevor J. Dadson - Una rr perruña incunable: archivo de ediciones del enigmático taller pucelano de Pedro Giraldi y Miguel de Planes (¿1493-1499?) / Víctor Infantes - Fugas y libros de Lope / Pablo Jauralde Pou - *Inspice signum*: reflexión metodológica para la creación de un instrumento de control de las marcas tipográficas españolas / Julián Martín Abad - Las siestas de la venta (Don Quijote, I, 32) / Francisco Rico - La bibliografía material y la edición de textos literarios modernos / Leonardo Romero Tobar.

Jean, Georges (2012). *La escritura, memoria de la humanidad*. 1a ed. Barcelona: Blume. 159 p. (Biblioteca ilustrada; 15. Descubrir la arqueología). Traducció de: *L'écriture, mémoire des homes*. ISBN 978-84-8076-994-5.

Jornades sobre la *Revista de Catalunya* (2010: Barcelona) (2012). «Jornades sobre la *Revista de Catalunya*». Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Núm. XXIII. Contingut: La *Revista de Catalunya*: tribuna cultural d'un país / J. M. Figueres, p. 67-74 - *Revista de Catalunya*: aproximació a la seva història / Jaume Sobrequés i Callicó, p. 75-89 - L'arqueologia i la història antiga en la *Revista de Catalunya*/ Isabel Rodà de Llanza, p. 91-103 - La presència de la ciència històrica a la *Revista de Catalunya* (1924-2011) / Joan Josep Matas Pastor, p. 105-126 - Les

Illes Balears a la *Revista de Catalunya* / Sebastià Serra Busquets, Antoni Vives Reus, p. 127-141 . La *Revista de Catalunya* i Rovira i Virgili (1924-1929) / Xavier Ferré i Trill, p. 141-155 - Ferran Soldevila i la *Revista de Catalunya* (1924-1939) / Enric Pujol i Casademont, p. 157-180 - Armand Obiols i la *Revista de Catalunya* a l'exili / Maria Campillo i Guajardo, p. 181-192 - Idees econòmiques i anàlisis concretes a *Revista de Catalunya* (1924-1938) / Francesc Roca Rosell, p. 193-196 - L'art i la *Revista de Catalunya* / Francesc Fontbona, p. 197-211 - «Cròniques catalanes»: crítica i ideologia literària a la *Revista de Catalunya* / Antoni Isarch i Borja, p. 213-229 - *Revista de Catalunya*: textos que feren història / Josep M. Casasús, p. 231-238 - Epileg a les Jornades de la *Revista de Catalunya* / Albert Manent, p. 239-240.

Josep M. de Casacuberta i Roger: sessió en memòria, Sala Pere i Joan Coromines, 25 de gener de 2011 (2012). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. 28 p. (Semblances biogràfiques; 55). Contingut: Introducció / Isidor Marí i Mayans - Josep M. de Casacuberta i l'Institut d'Estudis Catalans / Josep Moran i Ocerinjauregui - Josep M. de Casacuberta: patriota, editor i erudit / Josep Massot i Muntaner.

Llanas, Manuel (2013). *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta): correspondència (1951-1964)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 473 p. (Textos i estudis de cultura catalana). ISBN 978-8498836554.

Llanas, Manuel; Chumillas, Jordi (2012). *Edicions de La Magrana (1976-2000): política, literatura i escola*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 153 p. (Biblioteca Serra d'or; 454). ISBN 978-84-9883-543-4.

Lloret, Albert (2013). *Printing Ausiàs March: material culture and renaissance poetics*. Madrid: Centro para la Edición de los Clásicos Españoles. 316 p. ISBN 978-84-936665-6-9.

Lope de Vega en la piel de Brugalla: la colección Lope de Vega de la Biblioteca Histórica Municipal (2013). Comissaris: Luis Barrio Cuenca-Romero, Antonio Carpallo Bautista, José Manuel Lucía Megias. Madrid: Ayuntamiento de Madrid. 250 p. ISBN 978-84-7812-762-7. Catàleg de l'exposició organitzada per la Biblioteca Histórica Municipal i la Impremta Municipal-Artes del libro (Madrid) del 14 de novembre de 2013 al 25 de maig de 2014.

Mengual Català, Josep (2012). *Negritas y cursivas: libros e historia editorial* [recurs electrònic]. <<http://negritasycursivas.wordpress.com>>.

— — (2013). *A dos tintas: Josep Janés, poeta y editor*. Barcelona: Debate. 429 p., [8] p. de làm. (Biografia). ISBN 978-84-9992-327-7.

Mérida Jiménez, Rafael (2013). *Transmisión y difusión de la literatura cavalleresca: doce estudios de recepción cultural hispánica (siglos XIII-XVII)*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida. 214 p. (Scriptura; 17). ISBN 978-84-84095-73-6.

Muchnik, Mario (2013). *Ajuste de cuentos*. Barcelona: El Aleph. 217 p. (Personalía de El Aleph; 79). ISBN 978-84-33977-29-8.

Nadal, Francesc; Urteaga, Luis (ed.) (2013). *Mapas y cartógrafos en la Guerra Civil española (1936-1939)*. Madrid: Instituto Geográfico Nacional. 290 p. Contingut parcial: «La Sección Cartogràfica del Estado Mayor Central durante la Segunda República» (p. 21-44); «El Instituto Geográfico durante la Segunda República» (p. 45-66) / F. Nadal, L. Urteaga - «Los servicios cartográficos republicanos» (p. 69-101); «La cartografía militar de los Pirineos franceses en la Guerra Civil española» (p. 221-239) / F. Nadal - «Los cartógrafos exiliados republicanos» (p. 265-270) / F. Nadal, Carme Montaner - «La edición especial republicana del Plano Director a escala 1:25.000 (1937-1939)» (p. 103-124) / Jesús Urgueño - «Los mapas y las cartas meteorológicas en la Guerra Civil» (p. 125-146) / José Ignacio Muro - «La Sección Cartogràfica del Cuartel General del Generalísimo» (p. 149-174) / L. Urteaga - «El Servicio de Cartografía de la Confederación Hidrogràfica del Ebro durante la Guerra Civil» (p. 175-195) / F. Nadal, L. Urteaga, C. Montaner - «Cartógrafos italianos en la Guerra de España» (p. 197-217) / C. Montaner, L. Urteaga.

Panadès, Pruden (2012). *Errata: les tribulacions de l'impressor Prim*. Il·lustracions i disseny: La Page. Barcelona: Pol·len. [31] p. (Ginkgo; 1). ISBN 978-84-64692-76-4.

Panyella i Ferreres, Ramon (2013). *Francesc Pelai Briz: entre la literatura i l'activisme patriòtic*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 541 p. (Textos i estudis de cultura catalana; 187). ISBN 978-84-98836-41-7.

Papiro eròtico-satírico (2013). [Sant Feliu de Llobregat: Bibliogemma]. [58] f. + 1 V. (200 p.). ISBN 978-84-934555-9-0. Facsimil del papiro 55001 del Museo egizio di Torino i del y del *Calco de pinturas egipcias* de la Biblioteca Nacional de España, Ref. Dib.18/1/6484. Contingut del volum d'estudi: Del calco al papiro: un camino a la inversa / Jordi Virgili, p. 17-24 - El papiro eròtico-satírico de Turín (55001) / José Miguel Parra Ortiz, p. 25-96 - Sección satírica del papiro de Turín 55001 / Pedro Bádenas de la Peña, p. 97-128 - Antiguos escribas, copistas modernos / Marina Escolano Poveda, p. 129-152 - Naunajte / Georgina Burgos, p. 153-186.

Pardo Herrera, Pilar (2012). *El Diccionario enciclopédico hispano-americano de Montaner y Simón: a propósito del léxico de la ciencia y de la técnica* [recurs electrònic]. Director: Cecilio Garriga Escribano. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi doctoral, UAB, Departament de Filologia Espanyola, 4-5-2012. ISBN 978-84-4903-198-4.

Planas Badena, Josefina (2013). *Liber astrologicus de San Isidoro de Sevilla*. Barcelona: Millennium Liber. Volum d'estudi de Josefina Planas Badenas. ISBN 978-84-941663-4-1. Forma part de l'edd. facsimil del ms. del s. XI de l'Arxiu Episcopal de Vic Ms. 44. Ponce Escudero, Viviana (2012). *Testimonios olvidados: textos y documentos del monasterio de Santo Domingo el Real de Toledo: s. XIV-XVI* [recurs electrònic]. Director: Almudena Blasco. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi doctoral, UAB, Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana, 27-6-2012. ISBN 978-84-490-3227-1.

Puig i Oliver, Jaume de; Perarnau Espelt, Josep; Avenoz, Gemma; Soriano, Lourdes; Clausell Nácher, Carme; Gispert-Saüch, Pilar; Guixeras, David; Izquierdo Molinas, Eva; Martí, Sadurní; Renedo, Xavier; Rojas Fernández, Raquel (2012). *Catàleg dels manuscrits de les obres de Francesc Eiximenis, OFM, conservats en biblioteques públiques*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: Facultat de Teologia de Catalunya; Girona: Ajuntament de Girona: Institut de Llengua i Cultura Catalanes (UdG). 1088 p. (Corpus scriptorum Cataloniae. Series D, Subsidia; 2). ISBN: 978-84-9965-076-0. Recull dos articles publicats en *Arxiu de textos catalans antics* el 2009 i 2010.

Pujol Sanmartin, Josep M. (2013). *Jan Tschichold y la tipografía moderna*. Valencia: Campgràfic. LXIX, 70 p. ISBN

978-84-96657-32-8. Contingut: Jan Tschichold... / J. M. Pujol - La inteligencia del matiz: Josep Maria Pujol / F. Xavier Llopis - Josep Maria Pujol, maestro por derecho propio / Juan J. Arrausi - Llegir i mirar: anar i venir entre la filologia i la tipografia / Anna Calvera - ¡Bendita dispersión!: Josep M. Pujol y la historia de la tipografía / Albert Corbeto - Cuestiones de ortotipografía / José Martínez de Sousa.

Rangel Alanís, Luz María (2012). *Del arte de imprimir o la Biblia de 42 líneas: aportaciones de un estudio crítico* [recurs electrònic]. Dirigida per: Enric Tormo Ballester, Aureli Alabert Romero. [Barcelona]: Universitat de Barcelona. Tesi doctoral, UB. Departament de Disseny i Imatge, 2011.

Rodríguez Moranta, Inmaculada (2012). *La revista Renacimiento (1907): una contribución al programa ético y estético del modernismo hispánico*. Vigo: Academia del Hispanismo. 242 p. (Biblioteca Canon; 6). Part de la tesi doctoral llegida el 2011 a la Universitat de Barcelona, Dep. de Filologia Hispànica. ISBN 978-84-151754-2-1.

Ruiz Garcia, Elisa (2013). *Apocalipsis de París*. Barcelona: Millennium Liber. Volum d'estudis amb textos d'Elisa Ruiz García. ISBN 978-84-941663-0-3. Part de l'ed. facsímil del ms. BNF Ms. Français 403.

Sabadell, lletra impresa: de la vila a la fi de la ciutat industrial: catàleg de la Col·lecció Esteve Renom-Montserrat Llonch (2012). Nota històrica de Josep M. Benaül Berenguer; catàleg i índexs a cura de M. Àngels Solà Vidal; epíleg de Plàcid Garcia-Planas. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 494 p., [48] f. de làm. (Scripta et documenta; 96). ISBN 978-84-98834-87-1.

Sans, Cristina (2013). *Com es fa un llibre*. Il·lustracions: Roser Calafell. Barcelona: La Galera. [24] p. ISBN 978-84-2464-945-6.

Serra i Oliveres, Antoni (2012). *Manual de la tipografia española, ó sea, el arte de la imprenta*. Valladolid: Maxtor. 365 p. Edició facsímil de l'editada a: Barcelona: Joan Oliveres, 1852. ISBN 978-84-90013-47-2.

Sylloge epigraphica Barcinonensis (2012). Barcelona: UB. Núm. X. Contingut: Comunicazione e oggetti / Angela Donati - La tecnica e l'arte della scrittura su piombo e

rame: le iscrizioni magiche della Fontana di Anna Perenna (Roma) e la tipologia dei caratteri tardo-antichi / Jürgen Blänsdorf - La escritura cotidiana, negazione dell'epigrafia? / Antonio Sartori - La escritura ibérica en la casa iberorromana / Noemí Moncunill i Martí, Javier Velaza - Los títulos presentes en la casa de Trimalción: ¿un ejemplo de uso epigráfico doméstico? / Marc Mayer - La personalizzazione della ceramica domestica / Marina Vavassori - Wirtschaftsnotizen auf *Instrumentum domesticum* aus Noricum / Reinhold Wedenig - Epigrafia e archeologia: iscrizioni, bolli e immagini nelle lucerne di Ruscino / Alberto Gavini - Ama lateres! Sobre una pesa de telar cesaraugustana relativa al *lanificium* / Francisco Beltrán Lloris, Miguel Beltrán Lloris - Scrivere i pesi da telaio: la documentazione dell'Italia romana / Simona Antolini, Silvia Maria Marengo - *De brevissimis loculis patrimonium grande profertur* (*Tert. cult. fem.* 1, 91, 19): i salvadanai / Giulia Baratta - Gli strigili e le loro iscrizioni / Alfredo Buonopane - *Ad hominum luxuriam facta*: inscripciones de Hispania en objetos de lujo. I, Anillos de oro y plata / Helena Gimeno Pascual - *Signacula ex aere in officina*: aggiornamenti e novità di una ricerca multidisciplinare / Ivan Di Stefano Manzella - *Signacula ex aere*: la collezione Milani del Museo Nazionale di Parma / Giovanna Cicala - Il corredo epigrafico dei vetri dorati: novità e considerazioni / Claudia Lega - *Hoc decreto in domo suo posita* (CIL VI, 1492): la tabula esposta in casa del patrono: qualche proposta per una sua identificazione / Elena Cimarosti - Messaggi nelle figlinae: un nuovo graffito ante cocturam dall'ager Taurinensis / Giovanni Mennella - Portus: magazzini daziari e magazzini generali nei grandi porti commerciali / Laura Chioffi - «(...) ut aeterna memoria nominis afficeretur» (*Hyg., Astr.*, 2, 5): esempi di iscrizioni musive da alcune *domus* di Hadrumetum e Thysdrus (Bizacena) / Sara Redaelli - L'ambiente sotto la cattedrale di Isernia: decorazioni e scritte / Fulvia Ciliberto, Carlo Molle, Cecilia Ricci - Écrire à Pompéi: propositions pour une modernisation du CIL IV / Cyril Courrier, Jean-Pierre Dedieu - Hic hospitati sunt homi(nes): graffiti parietali antichi a Villa Adriana (Tibur) / Carlo Molle - Instrumenta inscripta dalla villa romana di Barricelle in Lucania / Helga Di Giuseppe, Alfonsina Russo - Helioros / György Németh - The toad and the uterus: the symbolics of inscribed frogs / Edina Gradwohl.

Sylloge epigraphica Barcinonensis (2013). Barcelona: UB. Núm. XI. Contingut: En recuerdo de Jürgen Untermann / Javier Velaza - *Prae textibus imagines in titulis Latinis*: la

imagen antes del texto: nuevas consideraciones sobre el símbolo del ascia / Marc Mayer i Olivé - I protagonisti della scena tra immagine e testo / Maria Letizia Caldelli - Una stele inconsueta di soldato da Calcedonia: immagine e testo / Cecilia Ricci - Le raffigurazioni di utensili nelle iscrizioni funerarie: da immagini parlanti a simbolo / Alfredo Buonopane - «Occultis se notis et insignibus noscunt...» (Min. Fel. 9,1): der modius auf den römischen Loculusplatten / Giulia Baratta - Temi iconografici nelle epigrafi funerarie: un caso di studio, la regio V, Picenum / Gianfranco Paci, Silvia Maria Marengo, Simona Antolini - The Horse Head Demon / György Németh - La simbologia ebraica: a proposito dell'ipogeo di Beronice a Sulci / Marianna Piras.

Tarrés Pujol, Jaume; Pla Marco, Ramon (2012). *Els inicis de la targeta postal a Catalunya, Andorra i Balears: imatges de la nostra terra fa un segle*. [Pamplona]: Liber Ed. 440 p. ISBN 978-84-89339-46-0.

Touwaide, Alain (2013). *Tractatus de herbis: Sloane Ms. 4016*. Barcelona: M. Moleiro. 512 p. ISBN 978-84-96400-75-7. Volum d'acompanyament del facsimil publicat el 2011; n'hi ha versions en anglès i francès.

El tresor cartogràfic de Catalunya: els mapes més antics, segles XVII-XVIII (2012). Edició i estudi a cura de Jordi Estruga i Estruga. Barcelona: Base. 65 mapes en 56 fulls + 1 llibre (290 p.). (Apographa historica Cataloniae. Serie Historica; XV). ISBN 978-84-1526-763-8.

Tusquets, Esther (2012a). *Confesiones de una editora poco mentirosa*. Barcelona: B de Bolsillo. 264 p. (No ficción). ISBN 9788498726251. Reedició de l'obra publicada el 2005.

Tusquets, Esther; Tusquets Blanca, Óscar (2012a). *Tiempos que fueron*. Barcelona: Bruguera. 265 p. ISBN 978-84-0242090-9.

— — (2012b). *Temps que van ser*. Traducció: Marc Barrobés. Barcelona: Bruguera. 262 p. ISBN 978-84-0242093-0.

Universitat de Barcelona. Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació (2012). *Prestatges de paper: els catàlegs de venda de llibres: exposició del fons de Reserva i Biblioteconomia del Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació de la Universitat de Barcelona: de l'1 al 12 d'octubre de 2012*. Comissaris de l'exposició:

Pedro Rueda, Neus Verger. Barcelona: [Universitat de Barcelona]. [44] p. Contingut: Introducció / Pedro Rueda - *Catalogus librorum omnium facultatum... in officina & societate Philippi Borde, Laurentii Arnaud et Claudii Rigaud... 1656* / Natalia Maillard - *Catalogus librorum... in Officina & Societate Laurentii Arnaud, et Petri Borde... 1670* ; *Catalogus librorum... Petri Borde, Joannis et Petri Arnavd... 1700*; *Cathalogo de libros de todas facultades... en casa de Joseph Ferrer librero de Barcelona, año 1724*; *Catalogus librorum... Fratrum Deville, & Ludovici Chalmette. 1733*; *Catalogus librorum theologorum... Fratres Deville, 1735* / Jesús Gascón - *Bibliographia Anissonian... 1702* / Teresa Palacín - *Catalogus librorum... fratres de Tournes... 1733*; *Catalogus librorum... fratres... [1763?]*. / Gemma Caballer - *Catalogo de los libros españoles... de los Hermanos Deville [1735]* / Mònica Baró - *Catalogo delle stampe... In Bassano presso... di Giuseppe Remondini... 1766*; *Catalogo dei libri... Giuseppe Remondini... 1800* / Marina Ruiz - *Bibliographie instructive... par François de Los-Rios... 1777* / P. Rueda - *1793: catalogue des livres... chez Yves Gravier*. / Matthieu Llexa - *Biblioteca periodica anual... 1784-1790* / Concepción Rodríguez - *Répertoire de librairie... Crapart, Caille et Ravier, 1807*; *Centro de obras de Cataluña en la librería de Juan Roca y Bros, 1864* / Lluís Agustí.

Verneda Ribera, Meritxell (2013). *L'art gràfic a Barcelona: el llibre il·lustrat: 1800-1843* [recurs electrònic]. Director: Bonaventura Bassegoda i Hugas. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi doctoral, UAB, Departament d'Art, 14-6-2012. ISBN 978-84-4903-226-4.

ANNEX D'EXPOSICIONS

+ de 60 discos dels 60
Comissariat: Jaime Tobeña, Eulàlia Barbosa i Margarida Ullate i Estanyol
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
11 de maig - 10 de juny de 2012

A la llum del Calixtí: el còdex de Santiago
Museu Diocesà (Barcelona)
1 d'octubre de 2012 - 6 de gener de 2013

Abans del diluvi. Mesopotàmia 3500-2100 aC
CaixaForum Barcelona
30 de novembre de 2012 - 24 de febrer de 2013

- Amb una lletra clara i prou petita
Comissariat: Anna Gudayol, Anna Nicolau, Isabel Gálvez i Josep Casals
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
11 de novembre - 8 de desembre de 2013
- Anem de vacances: el turisme fins al 1936
Comissariat: Victòria Casals, Vanessa Torres
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
11 de juny - 10 de juliol de 2013
- Antoni de Capmany i de Montpalau, un precursor
Comissariat: Reis Fontanals
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
12 de setembre - 13 d'octubre de 2013
- Les arts de Piranesi
CaixaForum Barcelona
5 d'octubre de 2012 - 20 de gener de 2013
- Arxiu Bolaño: 1977-2003
Centre de Cultura Contemporània de Barcelona
5 de març - 30 de juny de 2013
- Barcelona a mà. Guies urbanes, 1776-2004
Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
8 de novembre de 2012 - 30 d'abril de 2013
- Barcelona en postguerra, 1939-1945: la cultura oficial de la Barcelona franquista
Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
13 de maig - 31 d'octubre de 2013
- La Barcelona irreverent
Museu Frederic Marès (Barcelona)
4 de desembre de 2012 - 26 de maig de 2013
- Benvolgut Robert Gerhard
Comissariat: Maria Rosa Montalt i Matas, Margarida Ullate i Estanyol
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
11 d'abril - 10 de maig de 2012
- Bíblia, els llibres del llibre
Museu d'Història dels Jueus (Girona)
5 d'abril - 30 de setembre de 2012
- Carregat de romanços!: plec de fil i canya del llegat Pau Vila
Fundació Bosch i Cardellach (Sabadell)
Abril-octubre de 2013
- Els catalans i la Constitució de 1812
Comissariat: Jordi Roca Vernet i Reis Fontanals
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
8 de març - 10 d'abril de 2012
- Catalunya 1400. El gòtic internacional
Museu Nacional d'Art de Catalunya
29 de març - 15 de juliol de 2012
- Claret Serrahima. De cap a peus
Centre d'Art Santa Mònica (Barcelona)
23 de novembre de 2011 - 11 de febrer de 2012
- Col·leccions catalanes 1830-1939: una passejada pel disseny de col·leccions
Coordinació: Jesús Gascón, Amadeu Pons
Universitat de Barcelona. Facultat de Biblioteconomia i Documentació
Març-abril de 2013
- Els comtes de Peralada i Mallorca
Coordinació: Inés Padrosa
Castell de Peralada. Biblioteca
22 de juny de 2012 - maig de 2013
- Després d'Utrecht. Una Barcelona sentenciada, 1713-1714
Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
7 de novembre de 2013 - 30 d'abril de 2014
- De Dürer a Morandi. Gravats de la Fundació William Cuendet & Atelier de Saint-Prex
CaixaForum Girona
11 de maig - 5 d'agost de 2012
- Devocions i llibres
Biblioteca Central Xavier Amorós (Reus)
5 de març - 16 d'abril de 2012
- Diàleg de la literatura catalana amb el món: PEN Català, 90 anys
Comissariat: Carme Arenas, Anna Gudayol
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
13 de març - 10 d'abril de 2013

- Efemèrides musicals 2012
Comissariat: M. Rosa Montalt
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
3 de setembre - 11 de novembre de 2012
- Esmeralda Cervantes: la restauració del seu àlbum
Comissariat: Aitor Quiney
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
9 de gener - 9 de febrer de 2012
- Espriu: «He mirat aquesta terra»
Centre de Cultura Contemporània de Barcelona
30 d'octubre de 2013 - 16 de març de 2014
- Evolució de les imatges en textos de tècniques culinàries (1867-2012)
Universitat de Barcelona. Campus d'Alimentació de Torribera. Biblioteca
19-26 d'abril de 2013
- L'evolució en la cura de la salut dels infants: del segle XIX al XX
Universitat de Barcelona. Biblioteca de Medicina
15 de maig - 29 de juny de 2012
- L'experiència màgica del cinema. Col·lecció Josep M. Queraltó
Organitzada per la Fundació Aula de Cinema Col·lecció Josep M. Queraltó
Universitat de Barcelona. Edifici Històric. Vestíbul
15 d'octubre de 2013 - 30 de gener de 2014
- Exposició de facsímils de llibres catalans antics
Fons cedit per Ramon Carreté
Biblioteca Pere Casaldàliga (Balsareny)
2-14 d'abril de 2013
- Exposició de llibres antics
Universitat de Lleida. Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Agrària
22 d'abril - maig de 2013
- Figurins, 1914-1935. Luxe i modernitat
Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
8 de novembre de 2011 - 30 d'abril de 2012
- El fons de farmacopees del CRAI Biblioteca de Farmàcia: passat i present
Universitat de Barcelona. Biblioteca de Farmàcia
22 d'abril - 6 de maig de 2013
- La fortuna de Maquiavel
Comissariat: Montserrat Casas, Neus Verger
Universitat de Barcelona. Biblioteca de Reserva
11 de desembre de 2013 - 31 de gener de 2014
- Futura, una glòria tipogràfica
Comissariat: Alexandre Dumas de Raully, Michel Wlasikoff
Museu de Lleida Diocesà i Comarcal
12 de març - 28 d'abril de 2013
- Georges Mèlies. La magia del cine
CaixaForum Barcelona
5 d'abril - 24 de juny de 2013
- Goigs
Biblioteca Central Xavier Amorós (Reus)
29 de maig - 30 de juny de 2012
- Guinjoan, ara i aquí
Comissariat: Teresa Fonts i Rosa Montalt
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
9 de gener - 10 de març de 2013
- Homs, veu de Gerhard
Comissariat: Pietat Homs, Rosa Montalt, Margarida Ullate i Estanyol
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
14 d'octubre - 9 de novembre de 2013
- Ignasi Agustí i la ciutat convulsa
Comissariat: Josep Casals, Isabel Gálvez i Anna Nicolau
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
11 d'abril - 7 de maig de 2013
- Il·lusió i moviment. De les ombres al film
Organitzada per la Fundació Aula de Cinema Col·lecció Josep M. Queraltó
Capella de Santa Àgata (Barcelona)
9 d'octubre de 2012 - 27 de gener de 2013
- La il·lustració gràfica a llibres i revistes
Comissariat: Francesc Fontbona, M. del Tura Molas
Biblioteca de Catalunya. Sala d'Exposicions
19 de febrer - 15 de març de 2013

Imatges confrontades. La Guerra Civil i el cinema
 Filmoteca de Catalunya (Barcelona)
 21 de febrer - 30 de juny de 2012

La impremta Plantin-Moretus al CRAI Biblioteca de Reserva
 Universitat de Barcelona. Biblioteca de Reserva
 8-19 d'abril de 2013

Uns incunables del sonor: la col·lecció Regordosa-Turull de cilindres de cera
 Comissariat: Margarida Ullate i Estanyol
 Biblioteca de Catalunya. Sala d'Exposicions
 5 de novembre - 14 de desembre de 2013

Jo faig el carrer. Joan Colom, fotografies 1957-2010
 Museu Nacional d'Art de Catalunya
 12 de desembre de 2013 - 25 de maig de 2014

Joan Miró. Cartells d'un temps, d'un país
 Museu d'Història de Catalunya (Barcelona)
 16 d'octubre de 2011 - 18 de març de 2012

Joan Miró. Obra gràfica
 Fundació Joan Miró
 2 de juliol - 24 de setembre de 2013

Josep Carner, de príncep a mite
 Comissariat: Anna Gudayol
 Biblioteca de Catalunya. Sala d'Exposicions
 1 d'octubre - 31 d'octubre de 2013

Josep Maria de Sagarra, la sonoritat de les paraules
 Comissariat: Joana Escobedo, Anna Gudayol i M. Rosa Montalt
 Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
 11 de juny - 8 de juliol de 2012

Els juristes de les llibertats catalanes (segles xvi-xx)
 Comissariat: Joan Pons Alzina
 Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
 10 de desembre de 2013 - 9 de gener de 2014

Lope de Vega en la piel de Brugalla
 Comissariat: Luis Barrio Cuenca-Romero, Antonio Carpallo Bautista, José Manuel Lucía Megias
 Biblioteca Històrica Municipal (Madrid)
 13 de novembre de 2013 - 25 de maig de 2014

La maleta mexicana. El redescobriments dels negatius de la Guerra Civil espanyola de Capa, «Chim» i Taro
 Museu Nacional d'Art de Catalunya
 6 d'octubre de 2011 - 15 de gener de 2012

Maragall, terror espiritual
 Comissariat: Jaume Trabal i Dolça Tormo
 Arxiu Joan Maragall (Barcelona)
 14 de desembre de 2011 - 14 de gener de 2012

El món del treball industrial a la Catalunya del primer terç del segle xx: les llavors de la revolució
 Museu Etnogràfic de Ripoll. Plaça de l'Abat Oliba, s/n. Ripoll
 13 de desembre de 2013 - 6 de gener de 2014

Muntañola, la cara amable de l'humor
 Comissariat: Jaume Capdevila «Kap», Ferran Pujol
 Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
 9 de juliol - 2 de setembre de 2012

El Nadal de Miquel Plana
 Comissariat: Concepció Isern
 Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
 10 de desembre de 2012 - 8 de gener de 2013

Narcís Comadira a la Biblioteca de Catalunya
 Comissariat: Carme Arenas, Esteve Miralles
 Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
 14 de febrer - 7 de març de 2012

El Paral·lel, 1894-1939: Barcelona i l'espectacle de la modernitat
 Centre de Cultura Contemporània de Barcelona
 26 d'octubre de 2012 - 24 de febrer de 2013

«La Pepa» i altres constitucions
 Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona
 1 de febrer - 15 d'abril de 2012

Pere Miquel Carbonell i els llibres (col·lecció del CRAI Biblioteca de Reserva)
 Universitat de Barcelona. Biblioteca de Reserva
 20-29 de novembre de 2013

Petites però grans
 Comissariat: D. Sam Abrams
 Biblioteca de Catalunya. Espai Zero

8 de maig - 9 de juny de 2013
 Premsa i societat a Reus
 Biblioteca Central Xavier Amorós (Reus)
 26 d'abril - 24 de maig de 2012

Prestatges de paper: els catàlegs de venda de llibres
 Comissariat: Pedro Rueda, Neus Verger
 Universitat de Barcelona. Biblioteca de Reserva
 1-12 d'octubre de 2012

Santiago Ramón y Cajal a la Universitat de Barcelona:
 gestació d'un premi Nobel
 Universitat de Barcelona. Facultat de Medicina. Vestíbul
 10 de desembre de 2012 - 25 de gener de 2013

Skanderbeg. L'heroi, el mite
 Comissariat: Manuel Montobbio i Daniel Duran
 Biblioteca de Catalunya. Sala d'Exposicions
 27 de juny - 22 de juliol de 2012

Tipoferits (ferits per les tipos)
 MOB Barcelona
 8-16 de novembre de 2013

Tipografia: tipus de grafia
 Biblioteca Pública de Lleida
 4 de març - 28 d'abril de 2013

Tísner, escriptor-ninotaire polifacètic
 Comissariat: Jaume Clarà
 Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
 12 de novembre - 9 de desembre de 2012

L'utilatge químic en llibres i catàlegs: 7a mostra del fons
 històric de Física i Química
 Universitat de Barcelona. Biblioteca de Física i Química
 5 d'octubre de 2011 - febrer de 2012

La veu de les colònies industrials
 Comissariat: Xavier Martí Ylla, Maria del Tura Molas
 Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
 11 de juny - 10 de juliol de 2013

Viatges i viatgers. De Colom als comtes de Peralada
 Coordinació: Inés Padrosa
 Castell de Perelada. Biblioteca
 2 de juliol de 2013 - maig de 2014
 Wagner col·leccionat per Joaquim Pena

Comissariat: Rosa Montalt, amb la col·laboració de Fran-
 cesc Fontbona
 Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
 14 de maig - 30 de juny de 2013

ANNEX D'ASSIGNATURES IMPARTIDES EN CENTRES D'ENSENYAMENT SUPERIOR

Bàs. Bàsica
Bau Bau, Centre Universitari de Disseny de Barcelona, adscrit a la UVic
Eina Eina, Centre Universitari de Disseny i Art, adscrit a la UAB
EMADT Escola Municipal d'Art i Disseny de Terrassa
ESDAP Escola Superior de Disseny i d'Arts Plàstiques (diverses seus)
ESMUC Escola Superior de Música de Catalunya
IDEP IDEP Barcelona, Escola Superior d'Imatge i Disseny, adscrita a UAO
IED Istituto europeo di design de Barcelona, Escola Superior de Disseny
Llotja Escola Llotja, Escola Superior de Disseny i Art
Massana Escola Massana, Centre d'Art i Disseny, adscrita a la UAB
Obl. Obligatoria
Opt. Optativa
Seeway Seeway, Escuela de Diseño, Tecnología y Comunicación Digital, adscrit a la Universidad San Jorge (Saragossa)
Serra Escola Superior d'Art i Disseny Serra i Abella
UAO Universitat Abat Oliba
UB Universitat de Barcelona
UB. BiD Facultat de Biblioteconomia i Documentació
UAB Universitat Autònoma de Barcelona
UdG Universitat de Girona
UdL Universitat de Lleida
URL Universitat Ramon Llull
URV Universitat Rovira i Virgili
UVic Universitat de Vic

Assignatura	Ensenyament	Curs	Tipus	Centre
Continguts generals sobre història del llibre i els documents				
Història Social del Coneixement	Grau d'Informació i Documentació	1r	Obl.	UB
Història del Llibre i la Lectura	Grau d'Estudis Literaris	1r	Obl.	UB
	Grau d'Història Grau d'Història de l'Art Grau de Comunicació Audiovisual Grau de Filosofia Grau de Geografia, Ordenació del Territori i Gestió del Medi Ambient Grau de Llengua i Literatura Catalanes Grau de Llengua i Literatura Espanyoles	3r o 4t	Opt.	UdG
Història de la Comunicació	Grau de Comunicació Audiovisual Grau de Periodisme	1r	Bàs.	UAB UVic
	Grau de Publicitat i Relacions Públiques	1r	Bàs.	UAB
Història del Llibre	Cicle de grau superior d'Enquadernació Artística			Llotja
	Taller d'Enquadernació i Llibre d'Artista			Bau
	Màster de Biblioteques i Col·leccions Patrimonials		Opt.	UB
Cultura Material, Patrimoni i Comunicació Científica	Màster d'Història de la Ciència: Ciència, Història i Societat			UAB i UB
Patrimoni Bibliogràfic de Titularitat Eclesiàstica	Diploma d'especialització en Gestió del Patrimoni Cultural Eclesiàstic			URL. Filosofia
La Memòria de l'Escriptura Llibres i Documents en la Història	Biblioteques i Arxius en l'Era Digital (Universitat de l'Experiència, per a majors de 55 anys)			UB. BiD

Continguts sobre escriptures antigues i epigrafia

Sistemes d'Escriptura de la Mediterrània i del Pròxim Orient Antic	Màster de Cultures i Llengües de l'Antiguitat		Obl.	UB
	Màster de Llengua i Civilització de l'Antic Egipte			UAB
Epigrafia i Numismàtica	Grau d'Arqueologia	4t	Opt.	UAB
	Grau d'Història	2n	Bàs.	UB
Epigrafia Grega Epigrafia Romana	Grau d'Estudis Clàssics	3r	Opt.	UAB
Textos Epigràfics Romans	Màster de Cultures i Llengües de l'Antiguitat		Opt.	UB
Fonts Textuals per a la Recerca Històrica: Epigrafia i Papirologia	Màster d'Arqueologia Clàssica		Obl.	UAB i UB

Assignatura	Ensenyament	Curs	Tipus	Centre
Paleografia	Grau d'Història	2n	Obl.	UAB
		3r o 4t	Opt.	URV
	Grau d'Estudis Clàssics	4t		UAB
Codicologia i Paleografia	Grau d'Arqueologia Grau d'Història	4t	Opt.	UAB
Paleografia i Diplomàtica	Grau d'Història	2n	Bàs.	UB
Paleografia de la Corona d'Aragó		3r o 4t	Opt.	UB
Paleografia, Diplomàtica i Epigrafia		3r	Opt.	UdL
Arqueologia, Patrimoni, Paleografia, Antropologia	Grau d'Història	3r	Obl.	UdG
	Grau d'Història de l'Art Grau de Filosofia Grau de Geografia, Ordenació del Territori i Gestió del Medi Ambient		Opt.	
Diplomàtica	Grau d'Arqueologia Grau d'Història	4t	Opt.	UAB
La Diplomàtica, una Eina per a la Recerca Medieval	Grau d'Història	3r o 4t	Opt.	UdG
Paleografia	Màster universitari de Biblioteques i Col·leccions Patrimonials		Opt.	UB
Llatí Medieval, Paleografia i Codicologia Medieval	Màster universitari d'Identitat Europea Medieval		Obl.	UdL, UAB, UdG, URV i UB
Notació Musical I Notació Musical II	Grau de Musicologia	3r	Obl.	UAB
Notació Musical del Barroc		4t	Opt.	
Notació i Edició I Notació i Edició II	Especialitat de Musicologia del títol superior de Música		Obl.	ESMUC

Assignatura	Ensenyament	Curs	Tipus	Centre
Continguts sobre codicologia, producció de documents manuscrits				
Codicologia	Màster de Cultures Medievales i d'Estudis Històrics		Opt.	UB
Espectura i Cultura Escrita en l'Edat Mitjana			Obl.	
Introducció a la Codicologia	Especialitat de Musicologia del títol superior de Música		Obl.	ESMUC
Productors i Tipologies Documentals I Productors i Tipologies Documentals II	Màster universitari en Arxivística i Gestió de Documents		Obl.	UAB
La Difusió de la Cultura en els Regnes d'Aragó i Castella	Màster universitari en Recerca en Humanitats			UdG
Continguts d'història de la tipografia, i la seva relació amb l'espectura i producció d'impresos				
Tipografia I	Grau de Disseny	3r	Opt.	Bau
Creació Tipogràfica		4t	Opt.	Eina
Tipografia I	Títol superior de Disseny Gràfic	2n	Bàs.	IED
Història i Pràctica de l'Espectura, la Cal·ligrafia i la Tipografia Història de la Tipografia Buidatge i Composició de Tipografia de Caixa Cànon Tipogràfic Història del Llibre, del Disseny de Pàgina i Tendències del Disseny Cal·ligrafia i <i>Lettering</i> Límits del Alfabet Standard	Màster de Tipografia Avançada Diplomatura de postgrau en Tipografia: de la Creació de la Lletra a la Maquetació			UAB/ Eina
	Curs d'especialització de tipografia: disseny de lletra Curs d'especialització de disseny de pàgina			Eina
Tipografia	Màster de Disseny Gràfic			Bau
Història de la Cal·ligrafia Història de la Tipografia Història de la Tipografia Digital	Postgrau en Disseny Tipogràfic			Seeway
Anàlisi Material i Formal del Llibre Antic	Màster de Biblioteques i Col·leccions Patrimonials		Obl.	UB
<i>Sense enfocament històric, però relacionat</i>				
Mòdul de producció editorial	Màster d'Edició			UPF
	Curs d'estiu de tipografia			Eina

Assignatura	Ensenyament	Curs	Tipus	Centre
Dibuix, Miniatura i Gravat en l'Època Moderna Pintura i Il·luminació a l'Edat Mitjana	Grau d'Història de l'art	4t	Opt.	UAB
		4t	Opt.	UB
Història del Gravat	Grau superior de Gravat Grau superior de Tècniques d'Estampació			Llotja
Història de la Il·lustració	Grau superior d'Il·lustració			Llotja Serra
Història de la Fotografia	Grau d'Humanitats	4t	Opt.	UPF
	Grau superior de Fotografia			Serra
	Grau superior de Fotografia Professional i Creació Contemporània			IDEP
Cultura Visual: del Gravat al Net-art	Grau de Comunicació Cultural Grau d'Història Grau d'Història de l'Art Grau de Filosofia Grau de Geografia, Ordenació del Territori i Gestió del Medi Ambient		Opt.	UdG
Història, Teoria i Crítica de la Gràfica Narrativa	Postgrau de Gràfica Narrativa al Segle XXI			Massana
Història de la Imatge Impresa	Grau superior de Gràfica Impresa i d'Il·lustració			
Cultura de la Imatge I Cultura de la Imatge II	Grau de Disseny	3r	Opt.	Bau
		Història del Disseny Gràfic I Història del Disseny Gràfic II	2n i 3r	Obl.
Història de la Imatge	Grau superior de Disseny Gràfic	1r	Obl.	EMADT IDEP
Història del Disseny Gràfic	Màster de Disseny Gràfic			Bau
Història de la Gràfica	Títol superior de Disseny Gràfic	2n	Obl.	IED
	Títol superior de Disseny Gràfic, Il·lustració i Animació	3r	Opt.	

Assignatura	Ensenyament	Curs	Tipus	Centre
-------------	-------------	------	-------	--------

Continguts d'història de la premsa, el periodisme i la comunicació

Història del Periodisme	Grau de Periodisme	1r	Opt.	UPF
		3r	Opt.	UIC URL UVic
Història del Periodisme a Catalunya i Espanya		3r	Obl.	UAB
General History of Journalism History of Journalism in Spain		3r	Opt.	UAO
Teoria i Història del Periodisme i dels Mitjans Audiovisuals	Grau de Comunicació i Periodisme Audiovisual	1r	Bàs.	UdL
Història i Estructura de la Comunicació	Grau de Comunicació Audiovisual	2n	Obl.	URV
Història del Periodisme	Màster de Periodisme i Mitjans de Comunicació		Obl.	UPF
Història del Periodisme Esportiu	Postgrau de Periodisme Esportiu		Obl.	UIC
Història dels Mitjans Esportius	Màster de Periodisme Esportiu			
Context Històric de la Comunicació Social	Màster de Comunicació i Estudis Culturals		Obl.	UdG
Història del Còmic	Grau de Comunicació Audiovisual	4t	Opt.	UPF
Historiografia de la Comunicació: Tendències i Tècniques	Màster de Comunicació Social		Obl.	

Assignatures amb continguts parcials relacionats amb la història dels documents

Documentació i Arxivística	Grau d'Humanitats	4t	Opt.	UAB
Fonts Històriques	Grau d'Història	1r	Bàs.	UB
Fonts Escrites i Documentals	Grau d'Arqueologia	2n	Obl.	
Arxius i Memòria Històrica	Programa Sènior (per a majors de 55 anys)			UdL

Disponible a:

<http://www.raco.cat/index.php/AnuariObservatori>

Gascón, Jesús. "Història del document, l'edició i les arts gràfiques i del llibre a Catalunya (2012-2013)". *Anuari de l'Observatori de Biblioteques, Llibres i Lectura*, Vol. 3 (2014), p. 153-195.

<http://www.raco.cat/index.php/AnuariObservatori/article/view/284036/>

Llicència Creative Commons

Reconeixement – NoComercial – SenseObraDerivada
(by-nc-nd): No es permet un ús comercial de la obra original ni la generació d'obres derivades.

Editors

Lluís Agustí
Maite Comalat

ANUARI

DE L'OBSERVATORI

DE BIBLIOTEQUES, LLIBRES I LECTURA

2014

